

VILNIAUS UNIVERSITETAS
LIETUVIŲ LITERATŪROS IR TAUTOSAKOS INSTITUTAS

JUSTINA URBONAITĖ

**METAFORA RAŠYTINIAME AKADEMINIAME TEISĖS DISKURSE:
GRETINAMASIS TYRIMAS**

Daktaro disertacijos santrauka
Humanitariniai mokslai, filologija (04H)

Vilnius, 2017

Disertacija rengta 2012–2016 metais Vilniaus universitete.

Mokslinė vadovė – **prof. dr. Inesa Šeškauskienė** (Vilniaus universitetas, humanitariniai mokslai, filologija – 04H).

Disertacija ginama Vilniaus universiteto Filologijos mokslo krypties taryboje:

Pirmininkė – **prof. dr. Jonė Grigaliūnienė** (Vilniaus universitetas, humanitariniai mokslai, filologija – 04H).

Nariai:

prof. dr. Susan Lee Nacey (Norvegijos taikomųjų mokslų universitetas, humanitariniai mokslai, filologija – 04H);

prof. dr. Jūratė Ruzaitė (Vytauto Didžiojo universitetas, humanitariniai mokslai, filologija – 04H);

doc. dr. Jurga Cibulskienė (Lietuvos edukologijos universitetas, humanitariniai mokslai, filologija – 04H);

doc. dr. Loreta Vilkienė (Vilniaus universitetas, humanitariniai mokslai, filologija – 04H).

Disertacija bus ginama viešame Filologijos mokslo krypties tarybos posėdyje 2017 m. gegužės 30 d. 15 val. Filologijos fakulteto Vinco Krėvės auditorijoje.

Adresas: Universiteto g. 5, LT-01513 Vilnius, Lietuva.

Disertacijos santrauka išsiuntinėta 2017 m. balandžio 28 d.

Disertaciją galima peržiūrėti Vilniaus universiteto bibliotekoje ir Vilniaus universiteto interneto svetainėje adresu: www.vu.lt/lt/naujienos/ivykiu-kalendorius.

VILNIUS UNIVERSITY
INSTITUTE OF LITHUANIAN LITERATURE AND FOLKLORE

JUSTINA URBONAITĖ

**METAPHOR IN WRITTEN ACADEMIC LEGAL DISCOURSE:
A CROSS-LINGUISTIC STUDY**

Summary of doctoral dissertation

Humanities, Philology (04H)

Vilnius, 2017

This doctoral dissertation was written at Vilnius University in 2012–2016.

Research supervisor: **Prof. Dr Inesa Šeškauskienė** (Vilnius University, Humanities, Philology – 04H)

The dissertation will be defended at the Council of Philology of Vilnius University.

Chair:

Prof. Dr Jonė Grigaliūnienė (Vilnius University, Humanities, Philology – 04H).

Members:

Prof. Dr Susan Lee Nacey (Inland Norway University of Applied Sciences, Humanities, Philology – 04H);

Prof. Dr Jūratė Ruzaitė (Vytautas Magnus University, Humanities, Philology – 04H);

Assoc. Prof. Dr Jurga Cibulskienė (Lithuanian University of Educational Sciences, Humanities, Philology – 04H);

Assoc. Prof. Dr Loreta Vilkienė (Vilnius University, Humanities, Philology – 04H).

The public defence of the dissertation is to be held in the meeting of the Council of Philology of Vilnius University at 15 o'clock on 30 May 2017 in the Auditorium of Vincas Krėvė, Faculty of Philology, Vilnius University.

Address: Universiteto g. 5, LT-01513 Vilnius, Lithuania.

The summary of the doctoral dissertation was sent out to relevant institutions on 28 April 2017.

The text of the dissertation is available at the library of Vilnius University and on Vilnius University web page: www.vu.lt/lt/naujienos/ivykiu-kalendorius.

ĮVADAS

Tyrimo objektas. Šio darbo objektas – metafora akademiname anglų ir lietuvių baudžiamosios teisės diskurse. Metaforos šiame darbe išgautos iš mokslinių straipsnių baudžiamosios teisės, baudžiamosios justicijos ir kriminologijos tematika anglų ir lietuvių kalba. Disertacijoje gretinamuoju aspektu remiantis kiekybiniais ir kokybiniais parametrais analizuojamas iki šiol išsamiau netirtas akademinis teisės diskursas, siekiant nustatyti ir aprašyti vyraujančias jį konstruojančias metaforas. Tyrimui pasitelktos tekstynų lingvistikos priemonės, pritaikytos metaforoms atpažinti iš kalbos duomenų pagal šiuolaikinius kognityviosios krypties metaforų tyrimo principus. Darbas grindžiamas metaforinių junginių analize¹ (angl. *metaphorical pattern analysis*; Stefanowitsch 2004, 2006), t. y. iš teksto nustatant junginius, kurių vienas dėmuo yra tikslo (teisės) srities daiktavardžiai, pavyzdžiui, *sunkus nusikaltimas, laisvės atėmimas, atsakomybės slenkstis, migloti įstatymai, įstatymas saugo, to fight crime, source of violence, wave of delinquency* ir kt. Kitas junginio dėmuo yra leksinis vienetas, kuris (kon)tekste vartojamas ne savo pagrindine / bazine, dažniausiai labai konkrečia, fizine, reikšme. Tačiau konkrečioji žodžio reikšmė padeda suvokti abstraktesnę tikslo srities žodžio reikšmę. Tokia metaforos samprata iš esmės atitinka šiuolaikinių tyrėjų metaforos apibrėžtį (žr. Deignan 2005: 34; Pragglejaz 2007: 3; Semino 2008: 1; Šeškauskienė 2013: 72) ir nuostatą (žr., pavyzdžiui, Semino 2008: 1)², kad metafora kalboje *potencialiai* yra ir metaforiškos konceptualizacijos, arba suvokimo, rezultatas.

Darbo aktualumas ir naujumas. Išsamių gretinamųjų metaforų konkrečios mokslo srities diskurse tyrimų nėra daug, ypač – remiantis lietuvių kalbos duomenimis. Šis darbas – pirmoji išsami gretinamoji metaforų akademiname baudžiamosios teisės diskurse analizė, atlikta remiantis didelės apimties tiriamąjį diskursą reprezentuojančiais lietuvių ir anglų kalbų duomenimis. Darbe išsamiai analizuojamos ir aprašomos profesinį teisės diskursą konstruojančios metaforos pagal kokybinius ir kiekybinius parametrus, t. y. atsižvelgiant į metaforiškos diskurso konceptualizacijos panašumus ir skirtumus, kalbinę metaforų raišką, ypač – leksinę įvairovę ir gretinamuosius šio diskurso metaforų anglų ir lietuvių kalboje ypatumus. Šiuo darbu siekiama prisidėti prie akademinio diskurso metaforų tyrimų, papildant šią sritį gretinamuoju teisės metaforų tyrimu. Šios disertacijos metodologinis naujumas ir tai, kad šis darbas yra tekstynų inspiruotas metaforų tyrimas, kuris leidžia kiekybiškai ir kokybiškai objektyviai ištirti metaforas, jų pasiskirstymą pagal ištakų sritis, kalbinę raišką, ir išvadas apie tiriamąjį diskursą daryti remiantis iš didelės apimties autentiškų empirinių duomenų gautais

¹ Šioje disertacijoje vartojamus lietuviškus terminus *metaforinis junginys* ir *metaforinių junginių analizė* pirmoji pavartojo I. Šeškauskienė (2012: 75).

² Semino (2008: 1) metaforą gana abstrakčiai apibrėžia kaip „reiškinį, kai kalbame ir galimai *mąstome* apie kokį nors dalyką per kitą dalyką“.

kvantifikuotais rezultatais. Tokių metaforų tyrimų, ypač iš lietuvių kalbos, vis dar nėra gausu, o jie gali išplėsti žinias apie metaforos variantiškumą, funkcijas ir kalbinę raišką skirtinguose diskursuose, žanruose ir skirtingose kalbose.

Tyrimo tikslai ir uždaviniai. Šio tyrimo tikslas – ištirti ir aprašyti metaforas akademiniam baudžiamosios teisės diskurse anglų ir lietuvių kalba pagal teisės dalyką / sritį konstruojančias ištakų sritis, kalbinę metaforų raišką bei nustatyti kiekybinius ir kokybinius gretinamuosius šio diskurso metaforizacijos ypatumus.

Siekiant numatyto tyrimo tikslo, buvo sprendžiami tokie tyrimo uždaviniai:

1. sukaupti rašytinės akademinės teisės kalbos tekstynus lietuvių ir anglų kalba ir iš jų tekstynų lingvistikos priemonėmis išgauti kalbinių duomenų, kuriais remiantis būtų nustatyti metaforiniai junginiai;
2. analizuojant dažniausių moksliniuose straipsniuose vartojamų teisės srities daiktavardžių konkordansus jų kalbinėje aplinkoje nustatyti metaforinius junginius;
3. iš tiriamosios medžiagos išgautus metaforinius junginius suskirstyti pagal juos grindžiančią ištakų sritį ir nustatyti, kokiomis ištakų sritimis dažniausiai konstruojamas akademinis teisės diskursas anglų ir lietuvių kalba;
4. ištirti metaforas gretinamuoju aspektu pagal kiekybinius ir kokybinius parametrus ir nustatyti pagrindinius šio diskurso metaforų panašumus ir skirtumus anglų ir lietuvių kalboje;
5. aptarti tyrimo rezultatus remiantis ankstesniais metaforų tyrimais bei pateikti platesnės jų reikšmės tiriamajame diskurse įžvalgų.

Darbo struktūra. Disertaciją sudaro penkios dalys. Disertacijos įvade (pirmoji dalis) apibrėžiamas tyrimo objektas, iškeliamas darbo tikslas ir formuluojami uždaviniai, apibūdinamas disertacijos tyrimo mokslinis naujumas ir aktualumas, suformuluojami ginamieji darbo teiginiai, apibūdinama teorinė ir praktinė darbo vertė ir pritaikymas, pristatoma disertacijos struktūra ir pateikiamas disertacijos tema spausdintų publikacijų ir skaitytų pranešimų sąrašas. Antroje dalyje apžvelgiama disertacijai aktuali mokslinė literatūra ir pateikiami svarbiausi teoriniai teiginiai, kuriais grindžiamas tyrimas. Trečioje dalyje aprašomi tyrimo duomenys, jų atranka ir naudoti tyrimo metodai. Ketvirtoje, išsamiausioje disertacijos dalyje pristatomi tyrimo rezultatai, kurie gretinamuoju aspektu analizuoti pagal kiekybinius ir kokybinius parametrus. Penktoje dalyje pateikiamos disertacijos tyrimo rezultatais pagrįstos išvados.

Teorinė ir praktinė darbo vertė ir pritaikymas. Šia disertacija prisidedama prie profesinio (teisės) diskurso metaforų darbų papildant šią sritį gretinamuoju, tekstynų inspiruotu konkrečios teisės srities metaforų tyrimu. Tai vienas iš pirmųjų mėginimų sistemingai išanalizuoti ir aprašyti metaforinius junginius rašytiniame akademiniam teisės

diskurse taip papildant žinių apie diskursinius, kognityvius ir kalbinius metaforos profesiniame teisės diskurse ypatumus. Taip pat tai vienas iš pirmųjų išsamių metaforinių junginių analizės principais grindžiamų tyrimų, atliktų remiantis lietuvių kalbos medžiaga, todėl juo galima remtis tolesniuose metaforų tyrimuose, grindžiamuose empiriniais lietuvių kalbos duomenimis.

Šiuolaikiniuose metaforų tyrimuose pabrėžiama svarba tirti metaforų variantiškumą atsižvelgiant į skirtingus žanrus, registrus ir tekstų tipus. Kadangi ši analizė rėmėsi metaforų konkrečiame žanre (mokslinis straipsnis) tyrimu, šiuo darbu taip pat išplečiamos žinios apie metaforų moksliniame baudžiamosios teisės straipsnyje ypatumus, todėl jis gali suteikti vertingų įžvalgų tolesniems metaforų pagal stilistines ir žanrines ypatybes tyrimams.

Ginamieji teiginiai:

1. dažniausi akademiniam baudžiamosios teisės diskurse pasitaikantys metaforiniai junginiai atskleidžia polinkį teisės reiškinius įvardyti juos metaforiškai daiktinant, žmoginant / gyvinant ir gamtinant;
2. moksliniuose abiejų kalbų teisės srities straipsniuose vyraujančios metaforos grindžiamos šiomis ištakų sritimis: DAIKTAS, MEDŽIAGA, TALPYKLA, MECHANIKA, STRUKTŪRA, INSTRUMENTAS, ŽMOGUS, KOVA IR VARŽYMASIS, GAMTA, SVEIKATA;
3. akademiniam lietuvių baudžiamosios teisės diskurse dominuoja DAIKTO metaforos, o moksliniuose straipsniuose anglų kalba metaforos beveik pagal visas ištakų sritis pasiskirsto tolygiai;
4. leksinės metaforų raiškės įvairovės požiūriu akademiniam lietuvių teisės diskurse linkstama ypač dažnai vartoti tuos pačius metaforinius junginius, o anglakalbės diskurso bendruomenės tekstuose gausiau skirtingų, bet gerokai rečiau pasitaikančių metaforinių junginių;
5. metaforų gretinimas pagal ištakų sritis anglų ir lietuvių kalbose rodo, kad, be abiem kalboms būdingų metaforų, šiose kalbose dažnai aktualizuojami / pabrėžiami skirtingi tos pačios ištakos srities aspektai, realizuojami skirtingomis leksemomis;
6. rašytiniame akademiniam teisės diskurse vyrauja konvencionaliosios metaforos, kurios sudaro dalykinės (teisės) srities terminiją ir kitus dažnai profesinio diskurso bendruomenės vartojamus metaforinius junginius;
7. rašytiniame akademiniam teisės diskurse vartojamos ne tik konvencionaliosios metaforos, bet ir tikslinės, kuriomis autoriai siekia komunikacinių / retorinių tikslų, norėdami sustiprinti argumentaciją, išreikšti vertinimą ar požiūrį į aptariamą dalyką.

ANKSTESNIŲ TYRIMŲ APŽVALGA

Pastaraisiais dešimtmečiais kalbotyroje randasi vis daugiau tyrimų, atliekamų taikant kognityviosios lingvistikos principus. Dažnas tokių tyrimų objektas – metafora ir kalbinė jos raiška. Pasirodžius garsiajam George'o Lakoffo ir Marko Johnsono veikalui „Metaforos, kuriomis gyvename“ (*Metaphors We Live By*) (1980 / 2003), sparčiai paplito naujoji metaforos samprata ir ėmė daugėti darbų, grindžiamų konceptualiosios metaforos teorija (toliau – KMT). Vienas iš pagrindinių KMT teiginių, pakeitusių iki tol vyravusį požiūrį į metaforą, buvo tai, kad žmogaus konceptualioji sistema yra iš prigimties metaforiška, o kalbinė jos raiška yra antrinė ir ji yra konceptualiosios sistemos rezultatas.

Per pastaruosius kiek daugiau nei tris dešimtmečius buvo atlikta daugybė tyrimų, kurie patvirtina teorines KMT prielaidas. Tačiau KMT sulaukė ir nemažai kritikos dėl metodologinių trūkumų, rėmimosi introspekcija ir teorinių teiginių pagrindimo realios vartosenos kalba stygiaus (žr. Deignan 2010a: 55–56, Dobrovil'skij & Piirainen 2005: 123–144, Gibbs 2007: 7, Gibbs 2011: 533–537, Low & Todd 2010: 217–229, Steen et al. 2010a, 2010b, Stefanowitsch 2006: 1–16, Svanlund 2007: 52, *inter alia*). Per pastarąjį trisdešimtmetį metaforos tyrimai gerokai patobulėjo dėl svarbių šioje srityje atsiradusių naujovių: priemonių, leidžiančių skaidriai eksplikuota procedūra nustatyti metaforą kalboje, požiūrio į metaforą kaip daugiamatį kalbos, konceptualizacijos ir komunikacijos reiškinių ir šiuolaikiškesnių ir patikimesnių empirinių metaforos tyrimo metodų.

Metafora kalboje, konceptualizacijoje, komunikacijoje. Viena vertus, kognityvusis požiūris į metaforą įtvirtino metaforos kaip mąstymo mechanizmo sampratą ir aiškiai parodė, kad metafora nėra tik kalbos puošmena, o jos apraiškų randame kasdien vartojamoje kalboje. Kognityvistų iškelta mintis, kad metafora yra mūsų mąstymo dalis, ir KMT teiginiai, jog kalbinė metaforos raiška tėra konceptualiųjų metaforų išraiška, iš dalies nulėmė tai, kad tolesniuose šia teorija grindžiamuose darbuose labiausiai buvo telkiamasi į konceptualiąsias metaforas, o metaforiniais pasakymais iliustruojamas jų egzistavimas konceptualizacijoje. Tačiau apie metaforą kalbėdami kaip apie mąstymo priemonę ir kalbinius pavyzdžius naudodami tik konceptualiosioms metaforoms iliustruoti, KMT pradininkai neatsižvelgė į dar vieną svarbų metaforos aspektą – jos vaidmenį komunikacijoje. Todėl į šį trūkumą atkreipę dėmesį šių dienų metaforų tyrėjai metaforos sampratą išplėtė sukurdami naują – trimatį metaforos modelį (žr. Steen 2008, 2011, 2013). Juo remiantis laikomasi požiūrio, kad metafora egzistuoja kalboje, konceptualizacijoje ir komunikacijoje ir kiekviename šių lygmenų ji turi savo funkciją (žr. Steen 2008; 2011). Lingvistinė metaforos funkcija – užpildyti leksines spragas kalbos sistemoje, suteikti daiktui pavadinimą (angl. *naming*), konceptualioji metaforos funkcija – suteikti konceptualų pagrindą / modelį netiesiogiai reiškiniams suvokti (angl.

framing), o komunikacinė metaforos funkcija –metafora sukurti alternatyvų požiūrį į tam tikrą dalyką ar referentą, paveikti adresatą, išreikšti požiūrį (angl. *perspective changing* arba tiesiog *changing*) Steen 2008, 2011, 2013). Remiantis šia samprata, metaforą būtina tirti atsižvelgiant į lingvistines metaforos formas, konceptualiąsias metaforų struktūras ir komunikacinę metaforos funkciją (žr. Steen 2011: 44).

Metaforos atpažinimas kalboje. Šiandien lingvistai skiria daug dėmesio metaforai atpažinti kalboje. Ilgą laiką tarp kalbininkų nebuvo sutarimo, kas laikoma metafora ir kaip ją nustatyti kalboje. Neseniai buvo pristatyti keli aiškiai eksplikuota procedūra grindžiami įrankiai metaforai nustatyti kalboje. Dešimties tyrėjų sukurta metaforos atpažinimo metodika MIP (angl. *metaphor identification procedure*) (Pragglejaz Group 2007), kuri vėliau buvo patobulinta ir pavadinta MIPVU (Steen *et al.* 2010a), grindžiama žodžio kontekstinės ir pagrindinės, konkrečios, fizinės reikšmių lyginimu. Nors MIP(VU) procedūra kurta orientuojantis į metaforos nustatymą anglų kalboje, šiuo metu ji plačiai taikoma metaforai nustatyti įvairiose kalbose. Kai kurie taikomosios kalbotyros atstovai taiko ir metaforų nustatymo pagal ištakų srities leksemas metodą MIV (angl. *metaphor identification through vehicle terms*) (Cameron 2003, 2006). Metaforai nustatyti puikiai padeda ir minėtos metaforinių junginių analizės principai (Stefanowitsch 2004, 2006), o kai kurie mokslininkai mėgina rasti efektyvų būdą nustatyti metaforą kalboje pasitelkus kompiuterių programas (Berber Sardinha 2012, Rayson 2008).

Šiuolaikiniuose lingvistiniuose tyrimuose taip pat pabrėžiama svarba metaforas analizuoti remiantis didelės apimties tiriamą diskursą reprezentuojančiais kalbiniais duomenimis, dažnai juos apdorojant ir tekstynų lingvistikos programomis. Grindžiant tyrimus reprezentatyviais kalbiniais duomenimis, juos apdorojant tekstynų lingvistikos priemonėmis ir tyrimus atliekant statistika pagrįsta metodika gaunama maksimaliai objektyvių ir patikimų rezultatų bei daromos pagrįstos išvados. Nenuostabu, kad tekstynų lingvistikos metodai vis dažniau naudojami ir metaforų tyrėjų (žr. Deignan 2005, 2006, 2008a, 2008b; Koller & Semino 2009; López & Llopis 2010; Luporini 2013; Stefanowitsch 2004, 2006; Semino & Koller 2009; Marcinkevičienė 2006, 2010; Vaičenonienė 2000; Šeškauskienė 2010, 2011, 2013, Šeškauskienė *et al.* 2016). Be abejo, tiksliausia ir naudingiausia derinti kiekybinius ir kokybinius tyrimo metodus, kad būtų galima daryti patikimas išvadas apie tiriamo tekstyno metaforas, jų kalbinę raišką, pasiskirstymą ir kitus aktualius tyrimo aspektus.

Metafora akademiniam diskurse. Pastaruoju metu daugėja tyrimų, siekiant nustatyti skirtingų diskursų polinkį į metaforizaciją. Tirtos metaforos literatūriniam, politiniam, moksliniam, edukaciniam, taip pat sakytiniam diskurse (Semino 2008; Low 2008). Steen su kolegomis (Steen *et al.* 2010b) tyrė metaforą ir jos raišką keturiuose diskursuose, t. y. akademiniam, šnekamosios kalbos, naujienų / laikraščių ir grožinės literatūros diskurse, ir

nustatė, kad, palyginti su kitais diskursais, akademinis diskursas anglų kalba yra labiausiai metaforizuotas iš visų tirtų diskursų. Mokslinės ir akademinės kalbos metaforiškumo tyrimų atlikta išties nemažai (žr. Berendt 2008; Boyd 1993; Cameron & Maslen 2010; Herrmann 2013; Hiraga 2008; Low 2008). Metaforos tirtos edukaciniame diskurse (Aubusson 2006; Baake 2003; Cameron 2003; Low 2010; 2011 McArthur 2011), moksliniame verslo ir ekonomikos diskurse (Charteris-Black 2000; Crawford Camiciottoli 2007; Resche 2012; Skorczynska Sznajder 2010; White 2003), moksliniame inžinerijos diskurse (Roldán-Riejos & Úbeda-Mansilla 2006), moksliniuose jūrų biologijos tekstuose (Ureña Gómez-Moreno & Faber 2014), akademiniam psichologijos diskurse (Beger 2015). Dauguma mokslinio ir akademinio diskurso metaforų tyrimų patvirtina faktą, kad metafora šiame diskurse atlieka esminį vaidmenį, neatsižvelgiant į tai, ar kalbama apie tikslinems tam tikros mokslo šakos atstovų grupėms skirtas knygas ir mokslo žurnalus, bendresnei auditorijai skirtus mokslo populiarinimo žurnalus ar edukacines priemones studentams ir moksleiviams (žr. Semino 2008: 129). Tačiau tyrėjų taip pat pabrėžiama, kad pats akademinis diskursas gali būti labai skirtingas priklausomai nuo konkrečios dalykinės srities, todėl aktualu tirti, kaip metaforizuojama skirtingų dalykinių sričių mokslinė kalba. Kiek disertacijos autorei žinoma, metaforos akademiniam teisės diskurse gretinamuoju aspektu išsamiau nėra tirtos.

Metafora teisės diskurse. Apie metaforą teisės diskurse mokslininkų rašyta išties nemažai, nors turbūt dauguma tokių darbų atlikta teisės specialistų, o ne lingvistų. Nemažai dėmesio moksliniame diskurse skirta retorinei metaforos funkcijai, ypač – teisės argumentacijoje (Berger 2002, 2004, 2007, 2009, 2013; Koženiauskiene 2005, 2009a, 2009b; Smith 2006, 2007; Trosborg 1997, *inter alia*). Šiame kontekste į metaforą dažnai žvelgiama kaip į retorinę priemonę, vartojama persvazijos tikslais. Į metaforą teisėje iš konceptualiosios metaforos ir kognityviosios lingvistikos perspektyvos vienas iš pirmųjų pažvelgė Stevenas L. Winteris (1989, 2001 / 2003, 2007, 2008). Remdamasis daugybe pavyzdžių iš teisininkų ir teisės teoretikų vartojamos kalbos, Winteris (2001 / 2003) atskleidė, kad metafora neatsiejama nuo teisės, kurioje apstu ir konvencionaliųjų, ir komunikacinių tikslais vartojamų metaforų. Pasak Winterio (2001 / 2003: 4), apie teisę neįmanoma kalbėti nepasitelkiant daiktinimo metaforų: įstatymai yra *kuriami*, teisę ar įstatymą galima *pažeisti*, o kartais asmenys pasiryžta *paimti įstatymus į savo rankas*. Remdamasis kognityviosios lingvistikos principais ir KMT, mokslininkas apibendrina, kad teisės konceptualizacija iš esmės grindžiama metaforomis, kurių dažnai randasi žmonėms kuriant sąsajas tarp abstrakčių tikslo sričių ir konkrečių, fizine ar sociokultūrine patirtimi sukauptų patirčių ir žinių.

Ir KMT pradininkų, ir Winterio darbai davė postūmį kalbininkams atlikti daugiau metaforų tyrimų įvairiuose teisės srities diskursuose. Remiantis eksperimentine metodika atliktas

nusikalstamumo kaip žvėries ir nusikalstamumo kaip ligos metaforiško suvokimo tyrimas (Thibodeau & Boroditsky 2011). Penkių eksperimentų metu dalyviams buvo pateikta tekstų apie didėjančią nusikalstamumą (išgalvotame) mieste. Viena iš tekstų metaforiškai nusikalstamumas buvo apibūdintas kaip plėšrus žvėris, o kitame – kaip pavojinga plintanti užkrečiama liga. Eksperimento dalyvių, perskaičiusių pateiktus tekstus, buvo klausama, kaip galima spręsti nusikalstamumo problemą. Tyrimo rezultatai parodė, kad dalyviai, skaitę tekstą, konstruojamą pagal plėšraus ŽVĖRIES metaforinį modelį, nusikalstamumo problemą spręsti siūlė griežtinant įstatymus ir bausmes, pasitelkiant daugiau policijos, statant daugiau kalinimo įstaigų ir pan. O dalyviai, skaitę tekstą, grindžiamą LIGOS metafora, nusikalstamumo problemą siūlė spręsti socialinėmis reformomis, pažymėjo svarbą atpažinti nusikaltimų priežastis ir efektyviau vykdyti nusikaltimų prevenciją. Šiuo tyrimu patvirtinama, kad metaforos yra ne tik kalbos reiškinys, atskleidžiantis, kaip metaforiškai konceptualizuojami abstraktūs dalykai, bet ir juo atskleidžiama, kad metaforos gali formuoti žmonių suvokimą apie tokius abstrakčius dalykus kaip nusikalstamumas.

Nusikalstamumo ir nusikaltimų diskursas tirtas ir viešajame lietuvių diskurse (Gedzevičienė 2016). Remdamasi tektais apie sunkius nusikaltimus, 2001–2015 metais publikuotais Lietuvos naujienų portaluose, mokslininkė tiria metaforas pagal dažniausias iš metaforinių pasakymų rekonstruotas ištakų sritis. Tyrime atskleidžiama, kad lietuvių viešajame diskurse įprasta nusikaltėlių vaizduoti kaip ne žmogų o, pavyzdžiui, žvėrį, antgamtinę būtybę arba kaip (teisės saugos gaudomą) žuvį (Gedzevičienė 2016: 83). Nusikaltėlis taip pat gali būti konceptualizuojamas kaip tam tikros profesijos atstovas, pvz., budelis, skerdikas ar medžiotojas (Gedzevičienė 2016: 87–89). Nusikaltimas viešajame lietuvių diskurse metaforizuojamas kaip žemės drebėjimas, kaip sunkus daiktas, o nusikaltėlių ir teisės saugos santykis – kaip medžioklė, žvejyba arba kova.

Teisės diskurso metaforos tirtos remiantis ne tik rašytine, bet ir šnekamąja kalba. Šeškauskienės ir Stepančuk (2014) darbe tiriamos sakytinio teismo diskurso metaforos, remiantis JAV Aukščiausiojo teismo baudžiamųjų bylų svarstymo įrašais. Darbe patvirtinama remiantis kitais tyrimais suformuluota hipotezė, kad teisės diskurse dominuoja daikto ir žmogaus metaforos, kurios gali būti reiškiamos per konkrečias ištakų sritis. Dažniausios sakytiniame JAV teisės diskurse vyraujančios daiktinimo metaforos: TEISĖ YRA KONSTRUKCIJA ir TEISĖ YRA TALPYKLA, o personifikuotai teisė dažnai vaizduojama kaip mokytojas. Dažnos ir kitos žmoginimo metaforos: TEISĖ YRA VARŽYMASIS, TEISĖ YRA KELIAUJANTIS ŽMOGUS. Šiuo darbu patvirtinami ir kitų tyrėjų pastebėjimai, kad labiausiai teisės diskurse linkstama vartoti daiktinimo ir žmoginimo metaforas (žr. Hibbits 1994; Winter 2001 / 2003; Gedzevičienė 2016).

Teisės srities metaforų tyrimų daugiausia atlikta remiantis anglų kalbos duomenimis, tačiau jos tirtos ir kitų kalbų pagrindu. Taikydami tekstynų lingvistikos metodiką ir remdamiesi kinų kalbos medžiaga, Chiu ir Chiang (2011) tyrė KOVOS metaforas Taivano teisės

dokumentuose, kuriuose, pasak jų, vyrauja metafora BYLINĖJIMASIS YRA KOVA. Imamović (2013) atliko gretinamąjį tyrimą lygindama metaforas Bosnijos ir Hercegovinos, Jungtinės Karalystės ir JAV aukštojo mokslo įstatymuose. Gretindama bosnių, kroatų ir serbų kalbomis rašytuose ir anglų kalba rengtuose dokumentuose rastas metaforas, tyrėja daro išvadą, kad dažniausios aukštojo mokslo įstatymuose aptinkamos metaforos yra TEISĖS DOKUMENTAS YRA TALPYKLA, TEISĖS SISTEMA YRA STRUKTŪRA ir TEISĖS DOKUMENTAS YRA INSTRUMENTAS.

Lietuvių kalbos pagrindu metaforos teisės diskurse tirtos ir iš kitos – metaforų vertimo perspektyvos (Gražytė ir Maskaliūnienė 2009). Darbe analizuotos Europos Sąjungos dokumentuose identifikuotos metaforos ir jų vertimas į lietuvių kalbą. Jame daroma išvada, kad ES teisės tekstai itin metaforiški, o verčiant tekstus į lietuvių kalbą dažniausiai metaforos išlaikomos lietuviškame tekste vartojant tą pačią ištakų sritį realizuojančias leksemas, o kartais – pasitelkiant kitokią konceptualizaciją atskleidžiančias leksines ir leksines-gramatines priemones. Lietuvių kalbos pagrindu atlikta ir su baudžiamąja veikla susijusių metaforų vertime (Šeškauskienė *et al.* 2016) analizė. Šiame darbe taip pat pasitvirtino hipotezė, kad teisės įvardijimas metaforiškai ją daiktinant ir žmoginant / gyvinant yra dominuojančios baudžiamosios teisės diskursą konstruojančios metaforos. Kitaip nei kituose tyrimuose, šiame darbe KARO / KOVOS metaforų buvo rasta kur kas mažiau nei tikėtasi.

Akademinis teisės diskursas tirtas itin sporadiškai. Bene vienintelis toks tyrimas Lietuvoje – metaforinė ribų ir ribojimų kaip tikslo srities konceptualizacija teisės mokslo diskurse (Gedzevičienė 2015). Tyrėja atskleidžia, kad šios tikslo srities sąvokos dažniausiai konceptualizuojamos kaip *lubos* ir *slenkstis* taip realizuojant metaforas SOCIALINĖS APSAUGOS SISTEMA YRA PATALPA ir MATERIALINĖ (GYVENTOJO, TEISĖS PAŽEIDĖJO) PADĖTIS YRA PATALPA. Tačiau įdomu pažymėti, kad, nepaisant to, jog abiejų dažnai teisės specialistų vartojamų metaforinių junginių perkeltinės reikšmės susiformavo dėl kitų kalbų įtakos, metaforinė *slenksčio* leksemos reikšmė lietuvių kalboje yra teiktina, o *lubų* laikytina semantizmu ir rekomenduojama tik laisvojo stiliaus tekstuose.

Kaip matyti iš trumpos metaforų teisės diskurse darbų apžvalgos, baudžiamosios teisės diskurso tyrimų kol kas atlikta išties nedaug, ypač – lietuvių kalbos pagrindu. Išsamių gretinamųjų tiek akademinio, tiek kitokio teisės diskurso metaforų tyrimų, autorės žiniomis, atlikta nėra. Šiuo darbu tikimasi papildyti teisės diskurso metaforų tyrimus atliekant gretinamąją baudžiamosios teisės tikslo srities metaforų akademiniam anglų ir lietuvių diskurse analizę ir atskleidžiant ryškiausių kiekybinių ir kokybinių gretinamųjų šio diskurso metaforizacijos ypatumų.

TIRIAMOJI MEDŽIAGA IR TYRIMO METODAI

Šis darbas yra tekstynų inspiruotas gretinamasis metaforų rašytiniame akademiniam anglų ir lietuvių baudžiamosios teisės diskurse tyrimas. Metaforiniai junginiai (toliau – MJ) rinkti iš specialiai tyrimui parengtų tekstynų, kuriuos sudaro moksliniai straipsniai baudžiamosios teisės, baudžiamosios justicijos ir kriminologijos tematika anglų ir lietuvių kalba. Tekstyno lietuvių kalba dydis – 383 517 žodžių, o tekstyno anglų kalba – 381 894 žodžiai. Išsamūs duomenys apie tekstynus anglų ir lietuvių kalbomis sudarančius straipsnius pateikiami 1 lentelėje.

1 lentelė. Tyrimo tekstynų charakteristika

Mokslo žurnalai	Laikotarpis	Straipsnių skaičius	Autorių skaičius	Žodžių skaičius
<i>Criminology and Criminal Justice</i>	2013–2014	25	129	198 682
<i>Journal of Criminal Justice</i>	2014–2015	25		183 212
Iš viso (straipsniai anglų k.)	3 m.	50		381 894
<i>Teisė</i>	2010–2014	23	52	111 941
<i>Teisės problemos</i>	2010–2014	23		160 152
<i>Jurisprudencija</i>	2011–2014	24		111 424
Iš viso (straipsniai lietuvių k.)	5 m.	70		383 517

Į sudaromus tekstynus įtraukti straipsniai buvo atrenkami pagal tam tikrus kriterijus: 1) jie buvo išspausdinti recenzuojamuose mokslo žurnaluose; 2) buvo iš baudžiamosios teisės, baudžiamosios justicijos ir kriminologijos srities; 3) kiek įmanoma užtikrinti, kad mokslinių straipsnių autoriai yra gimtakalbiai. Kaip matyti iš lentelėje pateiktų duomenų, tekstyną anglų kalba sudaro straipsniai, publikuoti nuo 2013 iki 2015 metų, o tekstyno lietuvių kalba publikavimo laikotarpis – nuo 2010 iki 2014 metų.

Duomenų apdorojimas. Sukaupus mokslinius straipsnius visų pirma reikėjo apdoroti, kad juos būtų galima analizuoti tekstynų lingvistikos priemonėmis. Pirmiausia straipsniai buvo suskaitmeninti, tada analizuoti rankiniu būdu, kad iš jų būtų eliminuotos tyrimui neaktualios tekstų dalys (literatūros sąrašai, lentelės, santraukos anglų kalba ir pan.). Kadangi pagrindinis šio tyrimo tikslas buvo iširti teisės diskurso metaforas, jos iš tekstynų buvo išgautos analizuojant dažniausių teisės srities daiktavardžių konkordansų eilutes.

Kadangi tiriami tekstai nebuvo nei anotuoti, nei lemuoti, tekstynų apdorojimo programa *AntConc* (Anthony 2014) nustačius dažniausius juose vartojamus žodžius, kai kurių teisės daiktavardžių konkordansus teko analizuoti rankiniu būdu juos persikėlus į Microsoft Excel programą dėl dažnų polisemijos ir homonimijos atvejų pavyzdžiui, žodžio *teisė* skirtingų reikšmių ir sutampančių linksnių formų (*teisės* – žodžio teisė ('right') daugiskaitos formos ir žodžio *teisė* ('law') kilmininko linksnio formos sutapimo ir kitų panašių atvejų). Kitais atvejais

reikėjo konkordansų eilutes analizuoti rankiniu būdu, kad iš analizės būtų eliminuoti ne teisės reikšme vartojami homoniminiai žodžiai, pvz.: leksema *straipsnis* tekstyne buvo vartojamas teisine (kodekso, įstatymo straipsnis) ir mokslinio straipsnio reikšme, žodis *case* anglų kalba buvo vartojamas ir byloms ir 'atvejams' nusakyti. Visi ne teisės reikšme vartojami žodžiai iš analizės buvo eliminuoti. Tai buvo aktualu analizuojant tokius leksinius vienetus: *straipsnis, nuostata, teisė, case, evidence, disorder, sentence*.

Darbe renkant, apdorojant ir tiriant medžiagą buvo derinami tekstynų lingvistikos / automatizuotas ir rankinis tyrimo būdai. Tekstynų duomenys analizuoti naudojant kiekybinius ir kokybinius tyrimo metodus. Gretinant iš mokslinių straipsnių išgautus MJ, jų santykinį dažnį ir pasiskirstymą, atliktas statistinio reikšmingumo testas. Šiam tikslui buvo pasitelktas logaritminės tikimybės (angl. *log likelihood*) testas (Rayson 2004), o leksinei metaforų raiškos įvairovei nustatyti taikytas MJ ir jų pavartojimo atvejų santykis (angl. *metaphorical type-token ratio (mTTR)*).

Logaritminės tikimybės testo įverčiai leidžia daryti išvadas, ar nustatyti dviejuose tekstynuose lyginamų duomenų skirtumai yra statistiškai reikšmingi. Logaritminės tikimybės testo įverčiai gauti naudojantis statistine LL skaičiuokle³. Pavyzdžiui, jei lyginamas tam tikros metaforos dažnis tekstyne lietuvių ir anglų kalba, skaičiuojant LL įvertį imami absoliutūs tą metaforą realizuojančių metaforinių pasakymų dažniai ir tekstynų dydžiai. Statistinės LL skaičiuoklės gauti įverčiai gali būti išreikšti teigiamu arba neigiamu skaičiumi, kuris leidžia spręsti, ar lyginamas požymis yra statistiškai reikšmingas. Taigi, jei gautas įvertis yra, pavyzdžiui, +113, vadinasi, pirmajame tekstyne konkreti metafora yra dažnesnė, o skirtumas yra statistiškai reikšmingas, jei vertė yra didesnė nei 3,84 (taikant $p < 0,05$ paklaidos tikimybės lygį, 3,84 yra kritinė vertė) (žr. Rayson 2004; Juknevičienė 2011: 265). Jei gautas LL įvertis yra, pavyzdžiui, -3550, vadinasi, pirmajame tekstyne konkreti metafora yra retesnė, palyginti su antruoju tekstynu, o jos gana aukštas įvertis rodo, kad skirtumas statistiškai yra labai reikšmingas.

Kokybiniai tyrimo metodai naudoti nustatant metaforas pagal tikslo srities leksemų konkordansus, skirstant metaforas pagal ištakų sritis, analizuojant metaforas diskurse, tiriant kalbinę jų raišką. Metaforai atpažinti kalboje buvo taikomi metaforinių junginių analizės (angl. *Metaphorical Pattern Analysis*) (Stefanowitsch 2004, 2006) ir pagrindiniai MIP(VU) (Pragglejaz Group 2007; Steen et al. 2010) metaforos nustatymo kalboje principai. Disertacijos analizėje taip pat naudotas gretinamosios kalbotyros metodas, kuris padėjo atskleisti tiriamų diskursų metaforų panašumus ir skirtumus.

³ Logaritminės tikimybės kriterijus skaičiuotas statistine skaičiuokle, kuri prieinama internete adresu www.ucrel.lancs.ac.uk.

TYRIMO REZULTATAI

Kadangi pagrindinis šio tyrimo tikslas buvo ištirti metaforas, susijusias su baudžiamosios teisės reiškiniiais (nusikalstamumas, nusikaltimai, (baudžiamoji) teisė, teisingumas, teismas, atsakomybė, kodeksas, nuostata ir kt.), aptariamais moksliniuose straipsniuose, pirmajame tyrimo etape buvo nustatyta dažniausia teisės srities leksika. Tyrimas atskleidė, kad dažniausi moksliniuose straipsniuose baudžiamosios teisės ir kriminologijos srities leksiniai vienetai yra daiktavardžiai, todėl metaforoms identifikuoti buvo nuspręsta išanalizuoti dvidešimt dažniausių teisės srities daiktavardžių abiejose kalbose konkordansus. Tyrimas atskleidė ryškių kiekybinių dažniausios moksliniuose straipsniuose anglų ir lietuvių kalba vartojamos teisės leksikos skirtumų. Dažniausi tekstynuose vartojami teisės srities daiktavardžiai ir jų dažnio rodikliai pateikiami 2 lentelėje.

2 lentelė. Dvidešimt dažniausių teisės srities daiktavardžių moksliniuose straipsniuose anglų ir lietuvių kalba

Anglų k. lema	Grynasis dažnis	Normalizuotas dažnis /1000 žodžių	Lietuvių k. lema	Grynasis dažnis	Normalizuotas dažnis /1000 žodžių
<i>CRIME</i>	1 715	4,4	<i>TEISMAS</i>	2 995	7,8
<i>POLICE</i>	1 540	4,0	<i>STRAIPSNIS</i>	2 904	7,5
<i>OFFENDER</i>	1 328	3,4	<i>KODEKSAS</i>	2 723	7,1
<i>OFFICER</i>	877	2,2	<i>VEIKA</i>	2 487	6,4
<i>VICTIM</i>	830	2,1	<i>TEISĖ</i>	2 040	5,3
<i>CASE</i>	646	1,6	<i>ĮSTATYMAS</i>	1 941	5,0
<i>VIOLENCE</i>	620	1,6	<i>NUSIKALTIMAS</i>	1 647	4,2
<i>JUSTICE</i>	613	1,6	<i>BAUSMĖ</i>	1 482	3,8
<i>OFFENCE</i>	549	1,4	<i>BYLA</i>	1 443	3,7
<i>ARREST</i>	324	0,8	<i>ATSAKOMYBĖ</i>	1 205	3,1
<i>PROBATION</i>	322	0,8	<i>TEISĖ</i>	831	2,1
<i>DRUG</i>	313	0,8	<i>LAISVĖ</i>	782	2,0
<i>DISORDER</i>	309	0,8	<i>PREVENCIJA</i>	708	1,8
<i>PRISON</i>	308	0,8	<i>NUSIKALSTAMUMAS</i>	707	1,8
<i>ASSAULT</i>	294	0,7	<i>KALTININKAS</i>	595	1,5
<i>LAW</i>	282	0,7	<i>NUOSTATA</i>	544	1,4
<i>SENTENCE</i>	258	0,6	<i>NUTEISTASIS</i>	499	1,3
<i>GUN</i>	235	0,6	<i>NUKENTĖJUSYSIS (-IOJI)</i>	414	1,0
<i>VICTIMIZATION</i>	225	0,5	<i>SMURTAS</i>	405	1,0
<i>DELINQUENCY</i>	174	0,4	<i>NARKOTIKAI</i>	394	1,0
IŠ VISO	11 762		IŠ VISO	26 746	

Kaip matyti iš lentelėje pateiktų duomenų, teisės srities daiktavardžiai moksliniuose straipsniuose lietuvių kalba kartojosi kur kas dažniau nei moksliniuose straipsniuose anglų kalba, t. y. dvidešimt dažniausių teisės srities daiktavardžių tekстыne lietuvių kalba kartojosi dvigubai dažniau nei moksliniuose kriminologijos straipsniuose anglų kalba. Toks ryškus dažnių skirtumas nulėmė, kad tyrime metaforos buvo atpažintos išanalizavus 11 762

konkordanso eilutes anglų kalba ir 26 746 konkordanso eilutes lietuvių kalba. Laikantis metaforinių junginių analizės (toliau – MJA) (Stefanowitsch 2004, 2006) principų, visos dvidešimties dažniausių teisės srities daiktavardžių konkordansų eilutės buvo išanalizuotos rankiniu būdu, kad būtų nustatyti visi MJ, kurių vienas iš elementų yra minėti dažniausi teisės srities daiktavardžiai. Kadangi šis tyrimas grindžiamas tekstynų inspiruota analize (angl. *corpus-driven approach*), jame taikytas nuodugniosios analizės principas, pagal kurį reikia išanalizuoti visus tyrimui aktualių leksinių vienetų pavartojimo atvejus (žr. Tognini-Bonelli 2001).

Akademinį baudžiamosios teisės diskursą konstruojančios metaforos: kiekybiniai polinkiai. Išanalizavus dvidešimties dažniausių teisės srities daiktavardžių konkordansų eilutes, iš viso buvo nustatyta 8 130 MJ, iš kurių 6 397 MJ buvo rasti moksliniuose straipsniuose lietuvių kalba ir 1 733 MJ tekстыne anglų kalba. Statistinio MJ dažnio lyginimas lietuvių ir anglų kalbos tekstynuose ir reikšmingumo rodiklis pateikiamas 3 lentelėje.

3 lentelė. Metaforinių junginių dažnio moksliniuose straipsniuose anglų ir lietuvių kalba lyginimas

	Visų metaforinių junginių (angl. <i>tokens</i>) imtis	Normalizuotas dažnis / 1000 tekstyno žodžių	LT tekstynas vs EN tekstynas
LT tekstynas	6 397	16,67	LL
EN tekstynas	1 733	4,53	+ 2 826,28

Kaip galima pastebėti iš lentelėje pateikto LL įverčio, MJ dažnis straipsniuose lietuvių kalba daug didesnis už jų dažnį moksliniuose straipsniuose anglų kalba. Taigi normalizuoto MJ dažnio tūkstančiui tekstyno žodžių skaičius buvo 3,6 karto aukštesnis tekстыne lietuvių kalba, palyginti su tekstynu anglų kalba. Tokie ženklūs kiekybiniai MJ dažnio skirtumai nėra atsitiktiniai. Pirma, juos nulėmė tai, kad dvidešimt dažniausių teisės srities daiktavardžių lietuviškajame tekстыne sugeneravo 26 746 konkordanso eilutes, o dvidešimties dažniausių daiktavardžių konkordanso eilučių skaičius beveik identiškos apimties tekстыne anglų kalba tebuvo 11 762. Kadangi vienas iš pagrindinių MJA principų yra ištirti visus tiriamojo tikslo srities žodžio atvejus, kad būtų nustatytos visos su tuo žodžiu susijusios metaforos, tai reiškė, kad, nustatant MJ iš tekstyno lietuvių kalba, buvo peržvelgta dvigubai daugiau konkordanso eilučių, nei analizuojant anglų kalbos duomenis.

Kaip parodė tyrimas, dažnu atveju teisės srities daiktavardžiai lietuviškajame tekстыne buvo MJ dalis. Kadangi dažniausi atraminiai / reikšminiai daiktavardžiai lietuviškajame tekстыne itin dažnai sudarė MJ, jų didelis dažnis automatiškai padidino ir nustatytų MJ skaičių. Analogiškai, kadangi atraminiai tikslo srities daiktavardžiai tekstuose anglų kalba nebuvo tokie dažni, tad ir MJ, kurių dalimi jie būtų natūraliai, buvo nustatyta gerokai mažiau. Tačiau

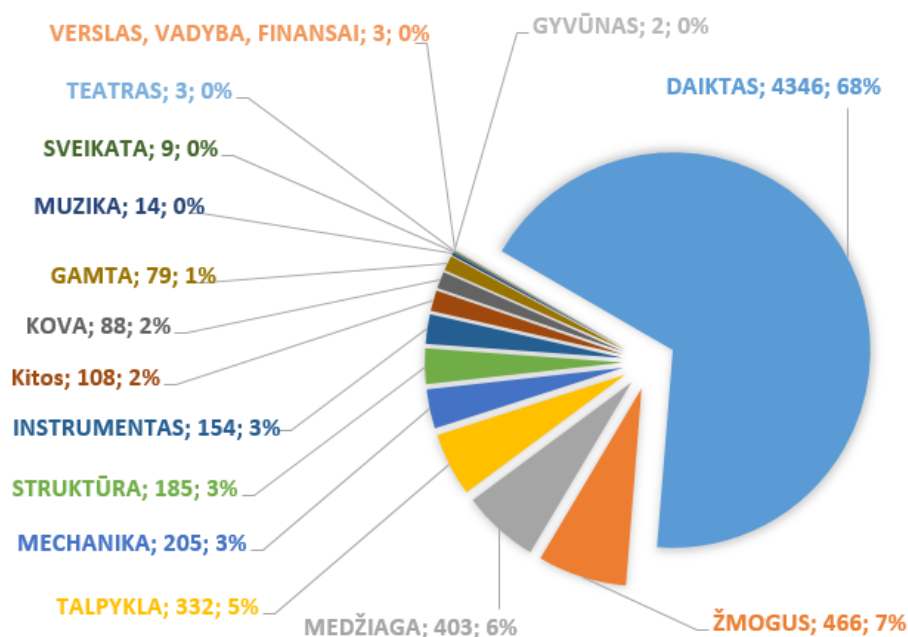
tikėtina, kad nustatytas gerokai didesnis MJ dažnis lietuvių kalboje taip pat susijęs su lietuvių ir anglosaksų teisės sistemų skirtumu ir su mokslinių straipsnių / mokslinio rašymo ir tyrimuose naudojamu metodų skirtumu.

Pagrindinis šio tyrimo tikslas buvo nustatyti ir aprašyti, kokiomis metaforomis pagal sistemiškai rekonstruojamas ištakų sritis grindžiamas akademinis baudžiamosios teisės diskursas anglų ir lietuvių kalba. Visi nustatyti MJ buvo suskirstyti į grupes pagal metaforiškai vartojamos leksikos realizuojamą ištakų sritį. Išsamūs duomenys apie visų skirtingoms ištakų sritims priskiriamų MJ skaičių ir jų normalizuotą dažnį tekстыne pateikiami 4 lentelėje.

4 lentelė. Metaforinių junginių pasiskirstymas pagal ištakų sritis ir bendrus metaforų tipus moksliniuose straipsniuose anglų ir lietuvių kalba

Bendros metaforų klasės / tipai	Konkreti ištakų sritis	Metaforinių junginių skaičius (<i>tokens</i>) tekстыne anglų kalba	Normalizuotas dažnis /10 000 tekстыno žodžių imčiai	Metaforinių junginių skaičius (<i>tokens</i>) tekстыne lietuvių kalba	Normalizuotas dažnis /10 000 tekстыno žodžių imčiai
TEISĖS DAIKTINIMAS	DAIKTAS	472	12,35	4 346	113,31
	MEDŽIAGA	230	6,02	403	10,50
	TALPYKLA	166	4,34	332	8,65
	MECHANIKA	262	6,86	205	5,34
	STRUKTŪRA	42	1,09	185	4,82
	INSTRUMENTAS	21	0,54	154	4,01
	Tarpinė suma	1 193		5 625	
TEISĖS ŽMOGINIMAS / GYVINIMAS	ŽMOGUS	275	7,20	466	12,15
	KOVA IR VARŽYMASIS	16	0,39	88	2,29
	SVEIKATA	43	1,12	9	0,23
	TEATRAS	31	0,81	3	0,07
	MUZIKA	3	0,07	14	0,36
	GYVŪNAS	12	0,31	2	0,05
	VERSLAS, VADYBA, FINANSAI	7	0,18	3	0,07
Tarpinė suma	387		585		
TEISĖS GAMTINIMAS		27	0,70	79	2,05
Kitos metaforos		126		108	
	IŠ VISO	1 733		6 397	

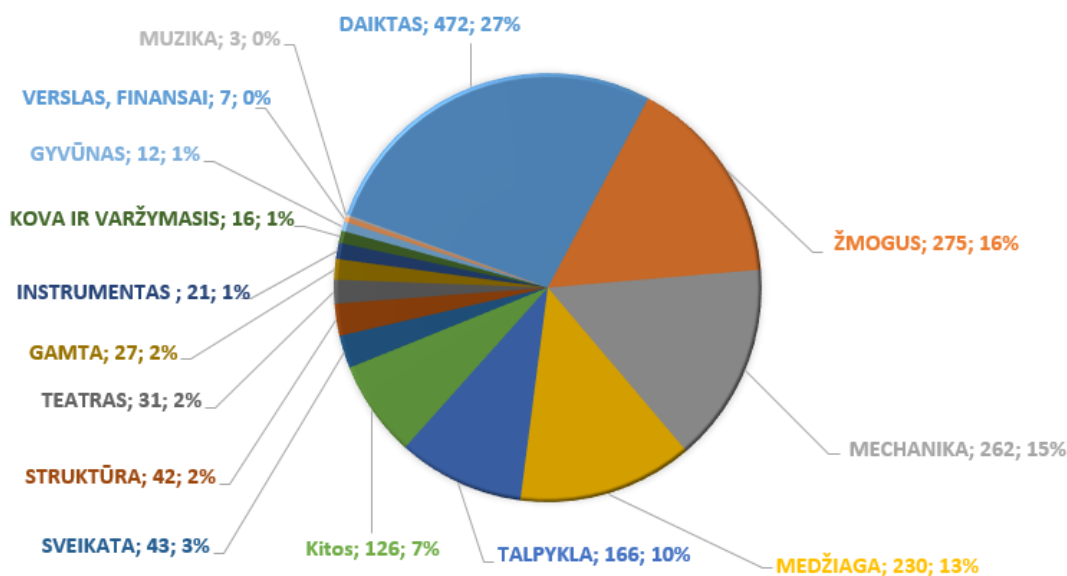
Patvirtindamas ir daugelio kitų mokslininkų, analizavusių metaforų teisės diskurse, rezultatus, šis tyrimas parodė, kad moksliniuose straipsniuose vyrauja teisės daiktinimo, žmoginimo ir gyvinimo metaforos, o jas savo ruožtu sudaro smulkesni metaforų poklasiai. Gana dažnos buvo ir teisės gamtinimu grindžiamos metaforos, tai matyti iš lentelėje pateiktų skaičių. Visos nustatytos ir pagal ištakų sritis suskirstytos metaforos vaizduojamos 1 paveiksle.

1 pav. Metaforų pasiskirstymas pagal ištakų sritis moksliniuose straipsniuose lietuvių kalba

Kaip matyti iš 1 paveikslo, didžiąją dalį (68 proc.) visų MJ lietuvių kalba sudaro DAIKTO metaforos, o kitomis metaforomis akademinis lietuvių teisės diskursas grindžiamas gerokai rečiau. Kaip galima pastebėti, ŽMOGAUS ištakų sritis yra antra dominuojanti metafora, o toliau ištakų sritys pasiskirsto vos po 1–3 proc. visų MJ. Tad iš šių tyrimo rezultatų išryškėja ypatingas akademinio lietuvių teisės diskurso polinkis apie įvairius teisės reiškinius kalbėti jiems priskiriant įvairius daiktų bruožus, o kitais metaforiniais modeliais konstruoti teisės diskursą daug rečiau.

Kaip minėta, akademiniam teisės diskurse anglų kalba DAIKTO metafora taip pat buvo dominuojanti, tačiau ji sudarė gerokai mažesnę dalį visų MJ, palyginti su metaforų pasiskirstymu lietuvių kalba. Tai aiškiai matyti iš 2 paveikslo.

2 pav. Metaforų pasiskirstymas pagal ištakų sritis moksliniuose straipsniuose anglų kalba

Kaip matyti, DAIKTO metafora sudaro 27 proc. visų metaforų anglų kalba, kuri su kitomis metaforomis pasiskirstė daug tolygiau, palyginti su metaforų pasiskirstymu lietuvių kalboje. Kaip ir tirtose lietuvių kalbos medžiagoje, antroji pagal dydį MJ grupė anglų kalboje taip pat yra grindžiama ŽMOGAUS ištakų sritimi, o toliau metaforų klasės pasiskirsto taip pat gana tolygiai mažėjančia tvarka: MECHANIKA, MEDŽIAGA, TALPYKLA ir kiti metaforų poklasiai, sudarę mažiau nei 10 proc. visų metaforinių junginių.

Kalbinės raiškos lyginimas pagal leksinį variantiškumą. Vienas iš šioje disertacijoje keltų uždavinių buvo nustatyti ir palyginti metaforų raišką, kuri pagal kiekybinius parametrus vertinta apskaičiuavus leksinę įvairovę atspindinčiu skirtingų MJ (angl. *type*) ir jų pavartojimo skaičiaus (angl. *token*) santykio gretinimu anglų ir lietuvių kalboje. Šie rodikliai pateikiami 5 lentelėje.

5 lentelė. Leksinės metaforų įvairovės anglų ir lietuvių kalba lyginimas

	Anglų kalba	Lietuvių kalba
Skirtingi metaforiniai junginiai	521	790
MJ pavartojimo atvejai	1 733	6 397
mTTR	30,06 %	12,34 %

Kaip rodo mTTR įverčiai, nustatytų metaforų kalbinė raiška buvo daugiau nei dvigubai įvairesnė moksliniuose straipsniuose anglų kalba, palyginti su akademinio lietuvių teisės diskurso metaforų leksine įvairove. Pagrindinis tai nulėmęs veiksnys buvo jau diskutuota tendencija profesinės lietuvių diskurso bendruomenės autoriams labai dažnai moksliniuose straipsniuose kartoti MJ, kurie neproporcingai sumažino ir leksinės raiškos rodiklį. Tirtuose anglų kalbos tekstuose MJ nebuvo taip dažnai kartojami, todėl leksinė metaforų raiškos įvairovė buvo daug didesnė anglų kalba.

Metaforų analizė pagal ištakų sritis. Šiame darbe metaforos analizuotos pagal kiekybinius ir kokybinius parametrus, stengiantis atskleisti gretinamųjų metaforos tiriamame diskurse ypatumų. Toliau santraukoje pateikiami pagrindiniai kokybinės metaforų analizės rezultatai ir jų interpretavimas.

Metaforos, grindžiamos teisės daiktinimu. Tyrimo rezultatai parodė, kad daugiausiai moksliniuose kriminologijos straipsniuose anglų ir lietuvių kalba buvo rasta metaforų, grindžiamų teisės daiktinimu. Šiame disertacijos santraukos skyriuje pristatomi ir analizuojami MJ, kurių dalis yra leksemos, kurių konkrečioji / fizinė reikšmė yra susijusi su daiktais ir medžiagomis. Remiantis KMT, apibendrintai šios metaforos galėtų būti reiškiamos formule TEISĖ YRA OBJEKTAS / MEDŽIAGA. Ši klasė apima tokius metaforų atvejus, kai apie teisės reiškinius kalbama per daiktinimo leksiką, kuri gali realizuoti pačius įvairiausius DAIKTO /

MEDŽIAGOS ištakų srities konceptualiuosius elementus / aspektus. Ši metaforų klasė skirstoma į smulkesnius poklasius, kurie grindžiami konkrečiomis ištakų sritimis: DAIKTAS, MEDŽIAGA, TALPYKLA, MECHANIKA, STRUKTŪRA ir INSTRUMENTAS. Toliau šie poklasiai trumpai aptariami atskirai.

DAIKTO metaforos. Tyrimo rezultatai atskleidė, kad moksliniuose baudžiamosios teisės ir kriminologijos straipsniuose vyrauja metaforos, kai teisės srities dalykai apibūdinami metaforiškai vartojant įvairius daiktams būdingus bruožus nusakančią leksiką. Pagal kiekybinius parametrus ši metaforų klasė buvo dažniausia tiek moksliniuose straipsniuose anglų, tiek lietuvių kalba. Iš viso šiam tipui priskiriamų MJ lietuviškame diskurse buvo nustatyta 4 346, o anglų – 472. DAIKTO metaforos sudarė 27,23 proc. visų MJ (pavartojimo atvejų (angl. *tokens*)) anglų kalba ir 67,94 proc. visų MJ lietuvių kalba. Taigi moksliniuose straipsniuose lietuvių kalba ši metafora aiškiai dominuoja, o kitos metaforos sudaro gerokai mažesnę visų nustatytų metaforų dalį. Anglakalbių teisės specialistų tekstuose teisė nėra taip stipriai daiktinama, o metaforos pagal ištakų sritis pasiskirsto gerokai tolygiau. Tokį ryškų DAIKTO metaforų dominavimą moksliniuose straipsniuose lietuvių kalba nulėmė tai, kad kai kurie šiai ištakų sričiai priskiriami MJ buvo labai dažnai kartojami, nes jie yra metaforiniai teisės terminai, dažnai minimų teisės institucijų pavadinimai ar kiti nusistovėję teisės srities posakiai: *laisvės atėmimas* (504 atvejai), *aukštesnysis / aukščiausiasis teismas* (378), *(pa)skirti bausmę* (296), *teisės pažeidimas* (239), *sunkus nusikaltimas* (150), *turėti teisę* (95), *pagal įstatymą* (60), *pažeisti teises* (45) ir kt. Kitaip nei moksliniuose straipsniuose lietuvių kalba, empirinėje anglų kalbos medžiagoje metaforiniai DAIKTO metafora grindžiami teisės terminai ir kiti MJ taip dažnai nesikartojo, todėl daikto metaforų proporcija buvo daug mažesnė.

Dažniausiai MJ, priskiriami DAIKTO ištakų sričiai, realizuojami leksemomis, kurių reikšmė nusako fizines daiktų savybes, pvz., formą, svorį, aukštį, dydį, daiktų tarpusavio išsidėstymą erdvėje, pojūčiais pajuntamas daiktų savybes, įvairius su daiktais atliekamus veiksmus ir kita. Pagal semantinius DAIKTO ištakų srities aspektus galima išskirti keletą dominuojančių raiškos būdų, kaip metaforiškai teisė įvardijama ją daiktinant.

Kaip minėta, vienas iš būdų kalbėti apie teisę yra kaip apie materialų daiktą, kurį galima turėti, perduoti, įsigyti, naudoti, o kalboje šios metaforos dažnai reiškiamos turėjimą, į(si)gijimą ar disponavimą įvardijančiomis leksemomis: *laisvės atėmimas*, *(pa)skirti bausmę*, *priimti įstatymą / kodeksą*, *turėti / įgyti / atimti / perleisti / pasisavinti / gražinti / prarasti teisę*, *receive / deliver / give a sentence* ir pan. Reikėtų pažymėti, kad su įgijimu susijusių MJ daugiau nustatyta lietuvių kalbos duomenyse, kaip materialus įgyjamas daiktas dažniausiai suvokiama teisė, laisvė ir bausmė. Taigi abiejose kalbose randama konceptuališios metaforos

TEISĖ⁴ YRA (ĮGYJAMAS, DISPONUOJAMAS) DAIKTAS metaforų, tačiau straipsniuose lietuvių kalba jų nustatyta gerokai daugiau, palyginti su anglų kalba.

Taip pat dažnos daiktinimo metaforos, kai apie teisės reiškinius kalbama priskiriant jiems tokias daiktų savybes, kaip antai svorį, dydį, formą, apimtį, plotį ir kitus pamatuojamus požymius: *sunkus* / *nesunkus* / *apysunkis* / *smulkus nusikaltimas*; *atsakomybę lengvinančios aplinkybės*; *(ap)sunkinti* / *lengvinti* / *(su)švelninti atsakomybę*; *lengvesnis BK straipsnis*; *sunkusis* / *lengvasis* / *švelnus narkotikas*; *bausmės dydis*; *nuostatos apimtis*; *sumažinti / padidinti nusikalstamumą*; *sutrumpinti bausmę*; *stambi veika*; *veikų ratas*; *smurto / veikos / atsakomybės forma*; *gravity of crime*; *light sentences*; *weight of sentences*; *large cases*; *volume of crime*; *big crime*; *small crime*; *broad disorder*; *form of violence*; *form of justice*; *form of law*; *sentence length*; *short / tough / lengthy sentence* ir kt. Kaip galima pastebėti iš pateiktų pavyzdžių, itin produktyvus kalbinės raiškos būdas metaforiškai įvardyti teisę ją daiktinant yra kolokacijos, kurių vienas elementas yra fizinę savybę nusakantis būdvardis, o kitas – teisės srities daiktavardis. Taip pat verta pažymėti, kad tokios daiktams būdingos savybės, kaip antai sunkumas ir lengvumas, daiktų faktūros savybės (šiuurkštumas, švelnumas, kietumas), metaforiniuose modeliuose turi savo vidinę sistemą. Pastebima, kad svorio (lengvumo ir sunkumo) metaforos dažniausiai randasi kalbant apie nusikalstamos veikos pavojingumą, sankcijų griežtumą, o didesnis svoris paprastai siejamas su didesniu nusikalstamos veikos pavojingumu, griežtesnėmis bausmėmis arba jas numatančiais teisės aktais. Savo ruožtu lengvumas dažniausiai siejamas su mažiau griežtomis sankcijomis, mažesnio pavojingumo nusikalstama veika. Panaši opozicija sukurama ir teisės reiškiniams metaforiškai priskiriamų švelnumo ir šiuurkštumo savybių – mažesnė sankcija siejama su švelnumu, o pavojingo ar nusikalstamo elgesio pavojingumas su šiuurkštumu.

Didelę dalį DAIKTO metaforų, ypač – lietuvių kalba sudaro teisės srities daiktavardžių ir veiksmazodžių, nusakančių įvairiausių fizinius veiksmus, atliekamus su daiktais, junginiai: *užtraukti* / *(pa)šalinti* / *panaikinti* / *lengvinti* / *paskirstyti atsakomybę*, *atidėti* / *švelninti* / *pakeisti* / *panaikinti* / *sutrumpinti bausmę*, *nutraukti* / *iškelti bylą*, *laikytis įstatymo / nuostatos*, *pažeisti įstatymą / nuostatą / straipsnį / teises*, *varžyti laivę*, *laikyti narkotikus*, *to break the law*, *to take the law into one's own hands*, *to drop / clear a case*, *to dig for crime* ir pan.

DAIKTO metaforos dažnai kalboje realizuojamos pasitelkus leksinius vienetus, kurių fizinė / konkreti reikšmė susijusi su erdvės santykiais. Moksliniuose straipsniuose tokios metaforos realizuojamos leksiniais vienetais, nusakančiais daiktų išsidėstymą erdvėje, artumo ir tolio santykius, judėjimą horizontale ir vertikale, apibrėžtą fizinę erdvę ir pan.: *atsakomybę*

⁴ Čia žodis TEISĖ vartojamas bendrai referuojant į įvairius teisės reiškinius (teisė, bausmė, įstatymas, nusikaltimas, teisingumas, nusikalstamumas ir kt.), kurie metaforiškai apibūdinami kaip daiktai.

(iš)kyla; pakelti bausmę; (iš)kelti bylą; bylos iškėlimas; pagal įstatymą / straipsnį / kodeksą / nuostatą / teisę; aukštesnysis / aukščiausiasis / žemesnysis teismas; laisvės / teisių apribojimas, under the law, to put / place X on probation, high crime; rise in crime, rising disorder, crime / violence against X. Dauguma pirmiau apibūdintų MJ yra konvencionaliųjų metaforų pavyzdžiai, o kai kurie – nusistovėję teisės terminai ir įprasta profesinio teisės diskurso leksika, tad galima teigti, kad dauguma šių metaforų atlieka įvardijimo funkciją ir yra labai blankaus metaforiškumo.

Šiame darbe taip pat tirta kiekvienos metaforos pagal ištakų sritį leksinė įvairovė, kad ją būtų galima įvertinti gretinamuoju aspektu. Leksinė metaforų raiškos įvairovė buvo vertinama remiantis DAIKTO ištakų sritį realizuojančių skirtingų MJ (angl. *types*) ir jų pavartojimo atvejų (angl. *tokens*) santykio rodikliais. Tyrimas parodė, kad daikto metaforos anglų kalboje buvo reiškiamos daug įvairiau (mTTR įvertis 41,52 proc.), palyginti su šios klasės metaforų raiška lietuvių kalba (mTTR – 8,46 proc.). Šis leksinio variantiškumo skirtumas buvo prognozuojamas dėl jau aptarto mokslinių straipsnių lietuvių kalba polinkio itin dažnai kartotis tiems patiems MJ. O moksliniuose straipsniuose anglų kalba su teisės reiškiniais susijusios DAIKTO metaforos reiškiamos pasitelkus daugiau skirtingų MJ, kurie tekstuose taip dažnai nesikartojo.

Apibendrinant DAIKTO metaforų analizę rašytiniame baudžiamosios teisės diskurse galima konstatuoti, kad šis tyrimas patvirtino kitų teisės diskurso tyrimų išvadas, jog teisės reiškiniai, kurie dažnai yra abstraktūs ir sudėtingi, metaforiškai apibūdinami kaip apčiuopiami, pasveriami, įvairiausias fizines savybes turintys daiktai, kuriuos galima turėti, perduoti, įgyti, priimti, sunaikinti, sulaužyti, laikyti, matyti ir kt. Taip pat reikia daryti išvadą, kad dauguma DAIKTO metaforų ir anglų, ir lietuvių kalba yra konvencionaliosios metaforos, kurios dažnai sudaro ir profesinio teisės diskurso leksiką, todėl jų metaforiškumas itin blankus, sunkiai atpažįstamas. Tačiau taip pat tyrime išryškėjo ir svarbių kiekybinių polinkių, atskleidžiančių skirtingą DAIKTO metaforų vaidmenį lietuvių ir anglakalbės diskurso bendruomenės tekstuose. Atsižvelgiant į metaforų pasiskirstymo rodiklius, daroma išvada, kad akademiniame teisės diskurse lietuvių kalba teisės reifikacija yra dominuojantis metaforinis modelis, o moksliniai baudžiamosios teisės ir kriminologijos straipsniai anglų kalba konstruoja teisės diskursą DAIKTO ir kitomis ištakų sritimis grindžiamomis metaforomis gerokai tolygiau.

MEDŽIAGOS metaforos. Daiktinimo metaforos tirtame diskurse dažnai grindžiamos ir MEDŽIAGOS ištakų sritimi, kai tikslo sritis (įvairūs teisės reiškiniai, pvz., teisė, nusikaltimas, smurtas) konceptualizuojama kaip cheminė medžiaga (skysčio, dujų ar kietos medžiagos pavidalu). Nors ši ištakų sritis turi bendrų bruožų su DAIKTO metaforomis, šiame darbe nuspręsta MEDŽIAGOS metaforas išskirti į atskirą grupę, nes jos kalboje dažnai realizuojamos

per leksiką, kurios tiesioginė reikšmė nusako chemines medžiagų savybes, pavyzdžiui, (cheminę) sudėtį, elementus, toksiškumą, koroziją, gebėjimą sugerti skysčius, (skysčių) pakilimo lygį ir kt. Iš viso medžiagos metaforų anglų kalba buvo nustatyta 230 atvejų (skirtingų MJ– 46; mTTR – 20,00 proc.), o lietuvių kalba – 403 (skirtingų MJ– 25; mTTR – 6,20 proc.). Pagal pasiskirstymą anglų ir lietuvių diskurse MEDŽIAGOS metaforos sudarė 13,09 proc. visų MJ tirtoje anglų kalbos medžiagoje ir 6,23 proc. visų metaforų, rastų analizuotose empiriniuose duomenyse lietuvių kalba. Leksinė MEDŽIAGOS metaforų įvairovė buvo 3,5 karto didesnė angliškame diskurse, palyginti su lietuvių, nes, skirtingai nuo MJ anglų kalba, nemaža dalis MJ lietuvių kalba buvo teisės terminai (pvz., *nusikaltimo sudėtis*) ir itin dažnas jų pasikartojimas moksliniuose straipsniuose sumažino bendrą šios metaforų klasės kalbinės raiškos, t. y. leksinės įvairovės, rodiklį.

Tyrimas parodė, kad dažniausiai MEDŽIAGOS ištakų sritimi grindžiama tokių teisės reiškinių, kaip antai nusikalstamumo, smurto, nusikalstamos veikos kaip tikslo srities, konceptualizacija. Todėl profesiniame diskurse įprasta apie šiuos neigiamus reiškinius kalbėti kaip apie (skystą) medžiagą, kuri kalboje dažniausiai reiškiami tokiais leksiniais vienetais: *lygis*, *lygmuo* ir *level: crime level / level of crime; level of violence / disorder / delinquency / offense; nusikalstamumo / nusikaltimų lygis*. Kadangi nusikaltimai, nusikalstamumas, smurtas ir panašūs neigiami reiškiniai yra stebimi teisės saugos institucijų, nuolatos pateikiama jų padidėjimo, sumažėjimo, plitimo statistika, kalbėti apie juos vartojant konkretesnę, su skysčių matavimu susijusią leksiką yra konvencionalu ir įprasta. Tokios metaforos yra tapusios speciališios, t.y. profesinės leksikos dalimi tiek anglų, tiek lietuvių kalboje.

Kita grupė MJ, grindžiamų MEDŽIAGOS ištakų sritimi, ypač – lietuvių kalba leidžia rekonstruoti konceptualiąsias metaforas NUSIKALTIMAS / NUSIKALSTAMA VEIKA / NETVARKA YRA (CHEMINĖ) MEDŽIAGA. Ši metafora kalboje reiškiami stabiliais žodžių junginiais ir kolokacijomis, kurių dalis yra leksemos *sudėtis*, *elementas*, *susidėti iš X* lietuvių kalba ir *element* anglų kalba ir kt.: *nusikalstamos veikos / nusikaltimo sudėtis; nusikaltimo / nusikalstamos veikos elementas; veika susideda iš X; crime element / element of crime; element of disorder*. Nusikalstamos veikos sudėtis yra vienas iš esminių teisės principų, kuris apibrėžia baudžiamosios atsakomybės pagrindus (Piesliakas 2009: 107), tad MJ *nusikaltimo sudėtis* ir *veikos sudėtis* yra vieni iš pagrindinių baudžiamosios teisės terminų, kuriais operuojama profesiniame diskurse, ir kurie turbūt kitų atitikmenų ir neturi. Tad šios metaforos yra aiškiausi baudžiamosios teisės discipliną grindžiantys kalbiniai elementai, kurių funkcija – kurti baudžiamosios teisės srities leksiką. Baudžiamosios teisės kontekste nusikaltimo sudėties sąvoka yra gana sudėtinga, tad gana įprasta, kad ją įvardijantis terminas

grindžiamas konkretesnėmis, lengviau įsivaizduojamą dalyką nusakančiomis leksemomis *sudėtis* ir *elementas*. Šie MJ buvo reprezentatyviausi kiekybiniu požiūriu lietuvių diskurse.

Apibendrinant reikia pasakyti, kad darbe buvo nustatyti šie pagrindiniai MEDŽIAGOS metaforų akademiniam baudžiamosios teisės diskurse lietuvių ir anglų kalba panašumai ir skirtumai: tiek lietuvių, tiek anglų kalboje vyrauja metaforos, grindžiamos SKYSTIO ištakų sritimi, kuri produktyviausia metaforiškai konstruojant nusikalstamumo, nusikaltimų, smurto, netvarkos (angl. *disorder*) konceptus kaip tikslo sritį. Tačiau kalbinė šių metaforų raiška leidžia įžvelgti tam tikrų skirtumų, kai pabrėžiami skirtingi tos pačios ištakų srities aspektai. Pavyzdžiui, nors abiejų kalbų tekstuose įprasta apie nusikalstamumą ir smurtą kalbėti kaip apie skystį, tačiau lietuviškoje tiriamojoje medžiagoje ši ištakų sritis gali konstruoti ir tokių tikslo sričių kaip teisės dokumentų, ir juose išdėstytų nuostatų conceptualizaciją. Dar vienas lietuvių kalbai būdingas bruožas būtų tai, kad moksliniuose straipsniuose lietuvių kalba būdinga tokiems teisės reiškiniams, kaip antai *atsakomybė* ir *bausmė*, metaforiškai priskirti tokias medžiagų fizines savybes kaip temperatūrą (*atsakomybės laipsnis*; *bausmės laipsnis*), o to nepasitaikė tirtoje medžiagoje anglų kalba. Taip pat lietuvių kalboje pasitaikė ir kiek neįprasta, gana specifiškai konkretaus straipsnio autoriaus vartojama metafora NUSIKALTIMAS YRA (SKYSTA) MEDŽIAGA ir MOKSLO SRITIS (SOCIOLOGIJA) YRA SKYSTI ABSORBUOJANTI MEDŽIAGA: *Sociologija [...] nesunkiai absorbuoja nusikaltimus kaip vieną [...] socialinės sąveikos elementą*. Nors abiejų kalbų duomenyse randama metaforų, kai kalbos priemonėmis realizuojami tokie medžiagų elementai: jų cheminė sudėtis, koncentravimas(is), medžiagų gebėjimas veikti viena kitą, tačiau tik straipsniuose anglų kalba apie nusikalstamumą, netvarką ir nusikaltėlius kalbama kaip apie nuodingas ir žalingas, koroziją sukeliančias chemines medžiagas (*disorder's corrosive impact*; *toxic offenders*). Be to, pasitelkiant MEDŽIAGOS ištakų sritį metaforiškai anglakalbėje diskurso bendruomenėje gali būti kalbama apie žmones ir institucijas kaip apie chemines medžiagas (*police amalgamation*; *mixing of offenders*; *neutral to police*), kurias galima maišyti, sulieti ir pan.

TALPYKLOS metaforos. Disertacijos tyrimas parodė, kad akademiniam baudžiamosios teisės diskurse gana dažnos metaforos, grindžiamos TALPYKLOS ištakų sritimi, t. y. metaforos, kurių ištakų sritis yra talpyklos vaizdinė schema, o jos pagrindiniai elementai – ribos, vidus ir išorė (žr. Lakoff 1987: 271). Pasak kognityvistikos atstovų, ši vaizdinė schema žmonių sąmonėje susiformuoja iš kūniškosios patirties ir sąveikos su mus supančiu pasauliu, buvimu įvairiose erdvėse (talpyklų viduje), suvokiant savo kūną kaip talpyklą, manipuliavimu daiktais, kurie taip pat gali būti talpyklos (Johnson 1987: 21–22; Johnson 2007: 852).

Iš viso buvo nustatyti 166 TALPYKLOS metaforos atvejai (skirtingų MJ– 29; mTTR – 17,46 proc.) anglų kalba ir 332 atvejai (42 skirtingi MJ; mTTR – 12,65 proc.) lietuvių kalba.

Taigi TALPYKLOS metaforos sudarė šiek tiek didesnę dalį visų metaforų angliškuose tekstuose, t. y. šiam poklasiui priskiriami metaforiniai junginiai sudarė 9,5 proc. visų MJ anglų kalba ir 5,1 proc. visų MJ lietuvių kalba. Nors grynasis skirtingų metaforinių junginių skaičius didesnis lietuvių kalba (42), mTTR rodiklis atskleidžia, kad leksinė TALPYKLOS metaforų įvairovė buvo kiek didesnė straipsniuose anglų kalba.

Reikia pažymėti, kad beveik trečdalį visų šios metaforos MJ lietuviškajame diskurse sudarė 101 stabiliojo žodžių junginio *patraukti X baudžiamojon atsakomybén* pavartojimo atvejais. O beveik pusę šios metaforos MJ anglų kalba sudarė 108 kolokacijos *in + case(s)*⁵ atvejai, iš kurių galima rekonstruoti metaforą BYLA YRA TALPYKLA. Visi kiti MJ buvo gerokai retesni abiejose kalbose. Pagrindinis kalboje realizuojamas TALPYKLOS ištakų srities aspektas abiejose kalbose buvo jos vidus ir gebėjimas talpyklą pildyti koku nors turiniu, o kalboje TALPYKLOS metafora gausiausiai buvo reiškiamą prielinksninėmis frazėmis su įvairiais teisės srities daiktavardžiais ir prielinksniais *in, into, within, out, outside, į, iš*; lietuvių kalboje ši metafora taip pat reiškiamą tokiais leksiniais vienetais: *(pa)traukti atsakomybén; (pa)(per)pildyti; į(si)traukti į X; perkelti į X; pereiti į X; patekti į X; įsileisti; įsiskverbti į X; X[Gen.] turinys; X[Gen.] papildymas; įsitraukimas į X[Acc.]*. Dažniausiai TALPYKLOS ištakų sritis akademiniam teisės diskurse lietuvių kalba formuoja tokias tikslo srities sąvokas, kaip antai atsakomybė, teisės dokumentas (taip pat jo dalis ar jų rinkinys), o straipsniuose anglų kalba ši ištakų sritis dažniausiai kalboje fiksuojama kalbant apie tokias tikslo sritis: byla, teisingumas, delinkvencija ir lygtinis nuteisimas. Todėl galima rekonstruoti tokias baudžiamosios teisės diskurse vyraujančias metaforas: TEISĖS DOKUMENTAS YRA TALPYKLA, BYLA YRA TALPYKLA, NUSIKALSTAMA VEIK(L)A YRA TALPYKLA ir TEISINGUMAS YRA TALPYKLA.

Vertinant TALPYKLOS metaforas moksliniuose baudžiamosios teisės straipsniuose gretinamuoju aspektu, didžiausias skirtumas buvo kalbinė jų raiška. Tiroje anglų kalbos medžiagoje pagrindinis būdas jas reikšti kalbinėmis priemonėmis beveik apsiribojo prielinksninėmis konstrukcijomis su įvairiais teisės srities daiktavardžiais, o lietuvių kalboje jos reiškiamos įvairesnėmis leksinėmis priemonėmis, kurios leidžia realizuoti įvairesnius konceptualiuosius TALPYKLOS elementus. Būdingiausias straipsniams lietuvių kalba šios metaforos raiškos būdas buvo leksemų, pavyzdžiui, *turinys, (pa)pildyti / (pa)pildymas* ir sustabarėjęs profesiniam teisės diskursui ypač būdingas metaforinis junginys *(pa)traukti X[Acc.] (baudžiamojon) atsakomybén*. Svarbu paminėti, kad pastarasis junginys, kuriame metafora reiškiamą ne tik leksema *patraukti*, bet ir vietininko (iliatyvo) linksniu, iškelia svarbų metaforos tyrimų lietuvių kalboje aspektą, t. y. gramatinių linksnių vaidmenį kalbinėje metaforos raiškoje. Išsamiau ši tema disertacijoje dėl jos ribotos apimties nediskutuojama,

⁵ Čia nurodomi tik tie atvejai, kai žodis *case* buvo vartojamas teisine reikšme ('byla'), nes visi kita reikšme vartojami šios leksemos atvejai prieš nustatant metaforą buvo eliminuoti iš tiriamosios medžiagos.

tačiau ji neabejotinai nusipelno diskusijų tiek metaforos tyrimų, tiek platesniame kalbotyros tyrimų lauke.

MECHANIKOS metaforos. Išanalizavus tyrimo medžiagą dalis MJ buvo priskirti MECHANIKOS metaforoms, kurių bendras bruožas – teisės sistemos kaip mechanizmo, mašinos, savaime veikiančio arba kažkieno reguliuojamo įrenginio vaizdavimas. Kadangi (baudžiamoji) teisė yra sudėtinga sistema, ją apibūdinti kaip automatizuotą mechanizmą yra gana įprasta. Teisės diskurse MECHANIKOS metaforų randama dažnai, ypač per mechanikos leksiką apibūdinant pačią teisės sistemą, nes, panašiai kaip technikos įrenginiai, teisės sistemą sudaro įvairios, skirtingas funkcijas atliekančios institucijos, sudėtingais hierarchiniais santykiais susieta teismų, kalinimo institucijų sistema ir įvairūs reguliaciniai teisės mechanizmai.

Iš viso MECHANIZMO metaforų buvo nustatyta: 262 pavartojimo atvejai (32 skirtingi MJ; mTTR – 12,21 proc.) anglų kalba ir 205 atvejai (31 skirtingas MJ; mTTR – 15,12 proc.) lietuvių kalba. MECHANIKOS metaforos sudarė 15,11 proc. visų MJ anglų kalba ir 3,20 proc. visų MJ lietuvių kalba. Kaip matyti, polinkis teisės diskursą grįsti MECHANIKOS ištakų sritimi būdingesnis anglakalbės diskurso bendruomenės tekstuose. Pateikti mTTR įverčiai atskleidžia, kad leksinė MECHANIKOS metaforų įvairovė buvo šiek tiek didesnė moksliniuose straipsniuose lietuvių kalba nei angliškuose tekstuose.

Vienas iš konvencionaliausių būdų reikšti MECHANIKOS metaforą tiek anglų, tiek lietuvių kalboje yra leksiniais vienetais, kurių konkreti fizinė reikšmė nusako įvairius mechanizmus, jų veikimą, reguliavimą, kontrolę ir pan.: *justice system / system of justice, crime control, prison system, justice mechanism, gun control, operation of law, to regulate crime, the police operate, narkotikų kontrolė, teisės technika, teisės sistema, teismų sistema, teisės reguliavimas, nusikalstamumo kontrolė, reguliuoti įstatymus, įstatymas veikia, smurto reguliavimas* ir pan. Taigi galima teigti, kad teisės sistemos kaip mechanizmo metafora leidžia matyti teisę kaip sudėtingą, iš skirtingų dalių susidedančią sistemą, kurioje skirtingas funkcijas atliekantys asmenys ir institucijos turi savo atsakomybės sritis ir veikimo galią. Ir mechanikoje, ir teisėje efektyvus sistemos dalių veikimas užtikrina efektyvų visos sistemos kaip mechanizmo veikimą.

Įdomu pažymėti, kad MECHANIKOS metaforos atskleidžia dvejopą metaforišką teisės kaip sistemos konceptualizaciją, nes, viena vertus, teisės sistemos kaip mechanizmo metaforos pabrėžia savaiminį, teisės kaip efektyviai veikiančios automatizuotos sistemos veikimą. Antra vertus, mechanizmus visada kažkas valdo, reguliuoja, užtikrina jų efektyvų veikimą. Tad teisė vienu metu metaforiškai apibūdinama ir kaip mechaninis efektyviai veikiantis įrenginys (*įstatymas veikia, justice operates* ir pan.), ir kaip tą mechanizmą valdantis žmogus (*įstatymas / teisė / nuostata reguliuoja X[Acc.], law regulates X*). Tačiau teisės kaip mechanizmo ir teisės

kaip tą mechanizmą reguliuojančio asmens metaforos viena kitai neprieštaruoja, nes kiekviena iš jų pabrėžia skirtingus teisės veikimo aspektus.

Be aptartų, gana bendrus mechanizms būdingus bruožus nusakančių leksinių vienetų, kalboje MECHANIKOS metaforos gali būti realizuojamos ir rečiau vartojama, bet konkretnesne leksika: *justice techno-fix, an indicator of crime / crime indicator, signal of crime, disorder signals, justice technology, disengage from the police, nusikalstamumo rodiklis, veikos detalė, nusikaltimo detalės, nusikaltimų technologija, teismas siunčia signalą*. Šioje metaforų klasėje itin ryškių gretinamųjų skirtumų nebuvo pastebėta, nes dauguma metaforų abiejuose diskursuose buvo itin panašios ir kalbinės raiškės, ir rekonstruotų konceptualiųjų metaforų atžvilgiu. Išskyrus keletą pavienių leksinės raiškos skirtumų realizuojant MECHANIKOS metaforas, jų leksinė įvairovė anglų ir lietuvių kalbos duomenyse buvo panaši, o pagrindinis skirtumas buvo kiekybinis, t. y. didesnis šios metaforų klasės procentas pagal bendrą pasiskirstymą anglų kalboje, palyginti su lietuvių kalba.

STRUKTŪROS metaforos. Akademiniam baudžiamosios teisės diskurse abiem kalbomis aptinkama sistemiškai vartojamų metaforų, grindžiamų STRUKTŪROS ištakų sritimi. Ši metaforų grupė apima tokius MJ, kurie rodo, kad apie teisės reiškinius kalbama kaip apie konkrečius, fizinę struktūrą turinčius daiktus, pavyzdžiui, pastatus, modelius, schemas, konstrukcijas, tiltus, grindimą, įtvirtinimus ir kt. Pagal kiekybinius parametrus šis metaforų poklasis pasiskirstė taip: iš viso STRUKTŪROS metaforų buvo nustatyta: 42 pavartojimo atvejai (24 skirtingi MJ; mTTR – 57,14 proc.) anglų kalba ir 185 atvejai (42 skirtingi MJ; mTTR – 22,70 proc.). Kaip matyti, ir anglų, ir lietuvių diskurse šios metaforos sudarė nedidelę dalį visų MJ, t. y. 2,42 proc. visų metaforų anglų kalba ir 2,89 proc. visų MJ lietuvių kalba. Nors straipsniuose lietuvių kalba skirtingų šių metaforų reprezentuojančių MJ buvo rasta daugiau, leksinė jų įvairovė buvo dvigubai didesnė anglų kalba nei lietuvių dėl didesnio tų pačių MJ dažnio moksliniuose straipsniuose lietuvių kalba.

Gausiausi MJ leido rekonstruoti tokias konceptualiąsias metaforas: TEISĖS DOKUMENTAS YRA STRUKTŪRA, TEISMŲ / KALĖJIMŲ SISTEMA YRA STRUKTŪRA, NUOSTATA YRA STRUKTŪRA, NUSIKALSTAMUMAS YRA STRUKTŪRA, ATSAKOMYBĖ YRA STRUKTŪRA. Taigi aišku, kad produktyviausios STRUKTŪROS ištakų sritimi grindžiamos metaforos konceptualizuojant abstrakčią sistemą kaip tikslo sritį. Dažniausiai anglų kalboje ši metafora reiškiamą tokiais leksiniais vienetais, aptinkamais atraminių žodžių aplinkoje: *chain, to support, model, to link, bridge, a link*, o produktyviausia kalbinė šios metaforos raiška lietuvių kalba buvo šie leksiniai vienetai: *įtvirtinti, pvz., įtvirtinti nuostatą / teisę / atsakomybę / bausmę / veiką; (pa)remti(s), pvz., remtis nuostata / straipsniu / kodeksu / teise / prevencija; struktūra, pvz., nusikalstamumo / įstatymo / straipsnio / bausmės / teismo struktūra, kodekso struktūrinė*

dalis; *pagrindas(-ai)*, pvz., *atsakomybės / prevencijos / nuostatos / veikos pagrindas*, *teisės pagrindai*. Kiti STRUKTŪROS metaforą žymintys leksiniai vienetai straipsniuose lietuvių kalba buvo: *modelis*, *grandis*, *(pa)grįsti*, *jungtis*, *konstruoti*, *konstravimas*, *konstrukcija*, *slenkstis*, *pamatinis*, *sudedamosios dalys*, *schema*. Anglų diskurse, be pirmiau pateiktų, struktūros metaforą realizavo šios leksinės priemonės: *pattern*, *to build bridges between X and X*, *to design*; *to construct*.

Esminis abiem diskursams būdingas STRUKTŪROS metaforos bruožas buvo tai, kad ši ištakų sritis pasitelkiama tam, kad suteiktų konceptualiai aiškesnę sudėtingos baudžiamosios teisės srities vaizdą, daugiau struktūros aiškinant sudėtingas ir abstrakčias tikslo srities sąvokas. Tačiau atidžiau pažvelgus į kalbinius išteklius, kuriais reiškiamą STRUKTŪROS metaforą, galima įžvelgti ir subtilių, bet svarbių skirtumų, kaip ši metafora konstruoja profesinį baudžiamosios teisės diskursą lietuviškuose ir angliškuose tekstuose. Nors abiem diskurso bendruomenėms įprasta metaforiškai konstruoti šį diskursą pasitelkus tokias ištakų srities konceptus, kaip antai *modelis*, *konstrukcija*, *grandis*, *ramstis / rėmimas(is)*, lietuviškame diskurse itin dažnai realizuotas konceptualusis *įtvirtinimo*, kaip vienos iš ištakų srities, elementas. Lietuvių teisės diskursui taip pat būdinga labai specifinė – grindimo metafora, leidžianti įžvelgti tik lietuvių tekstuose aptinkamą metaforą TEISĖS DOKUMENTAS / NUOSTATA YRA GRINDINYS. Dar viena itin „lietuviška“ STRUKTŪROS metafora moksliniuose straipsniuose realizuojama labai konkreta vaizdinio – *slenksčio* – konceptu (*atsakomybės slenkstis*), kuri leidžia atkurti tokias konceptualiąsias metaforas: ATSAKOMYBĖ YRA PASTATAS ir RIBA YRA SLENKSTIS. Nors anglakalbių moksliniuose straipsniuose pasitaikė vos viena tik šiam diskursui būdinga metafora, reiškiamą leksema *bridge* ‘tiltas’ (*to build bridges between the police and X; a bridge from X to crime*), ji atskleidžia specifinį anglų diskurso bruožą pasitelkti kitokį struktūros vaizdinį metaforiškai kalbant apie teisės reiškinius. Galima daryti išvadą, kad ryškiausi kalbiniai diskurso skirtumai ir panašumai atsiskleidžia ne tik iš skirtingų metaforų (kai ta pati tikslo sritis grindžiama skirtingomis ištakų sritimis), bet ir iš skirtingos tą pačią ištakų sritį realizuojančios leksikos.

INSTRUMENTO metaforos. Dar vieną teisės daiktinimo metaforų grupę sudaro MJ, grindžiami INSTRUMENTO / PRIEMONĖS ištakų sritimi. Toks metaforinis modelis leidžia apie teisę kalbėti kaip apie priemonę, kuria galima naudotis kaip įrankiu / priemone, o kalboje ji reiškiamą labai konvencionaliomis metaforomis. Dažniausi šio metaforų poklasio metaforiniai junginiai buvo: *use of violence / sentences / law / prisons / justice / probation*, *to use violence / arrest / the police*, *to clear a case with arrest* anglų kalba ir *prevencijos / teisės priemonė*, *(pa)naudoti smurtą*, *smurto naudojimas*, *pasinaudoti / naudotis teise*, *teisės instrumentas*, *naudotis laisve ir naudoti nuostatą* lietuvių kalba. Kaip matyti iš pateiktų

pavyzdžių, INSTRUMENTO ištakų sritimi grindžiamas tokių teisės reiškinių – teisės, smurto, prevencijos, įstatymų suvokimas.

Iš viso INSTRUMENTO metaforų buvo nustatyta: 21 pavartojimo atvejis (14 skirtingų MJ; mTTR – 66,66 proc.) anglų kalba ir 154 atvejai (11 skirtingų MJ; mTTR – 7,14 proc.) lietuvių kalba. Ši klasė sudarė 1,21 proc. visų MJ anglų kalba ir 2,40 proc. lietuvių kalba. Kaip matyti iš pateiktų kiekybinių duomenų, ši metafora sudaro nedidelę dalį visų metaforinių junginių tirtuose abiejų kalbų diskursuose ir ji yra šiek tiek dažnesnė moksliniuose straipsniuose lietuvių kalba, palyginti su anglų kalbos duomenimis. Tačiau anglų kalba skirtingi MJ buvo pavartoti vos vieną ar du kartus, o lietuvių kalba jie kartojosi itin dažnai (pvz., *prevencijos priemonė* (45 atvejai), *(pa)naudoti smurtą* (43 atvejai), *teisės priemonė* (21), *smurto naudojimas* (16) ir kt.), todėl leksinė šių metaforų įvairovė daug didesnė angliškame diskurse, palyginti su lietuvišku. Pagrindinės tikslo srities sąvokos, kurioms metaforiškai perkeliama instrumento / priemonės bruožai, abiejose kalbose, yra itin panašios, t. y. teisė ('law'), įstatymas ir smurtas, o lietuvių kalboje galima naudotis ir laisve. Dėl to, kad, lyginant su kitomis metaforomis, šios metaforos kalbinė raiška abiejų kalbų tekstuose apsiribojo nedideliu skaičiumi metaforiškai vartojamų leksemų, itin ryškių kalbinių skirtumų nebuvo pastebėta. Pasitaikė vienas specifiškesnis metaforinis junginys straipsniuose anglų kalba, kuriuo areštas metaforiškai apibūdinamas kaip priemonė, kuria išaiškinama byla (*to clear a case with an arrest*).

Metaforos, grindžiamos teisės žmoginimu / gyvinimu. Antrasis bendras akademinį teisės diskursą grindžiantis metaforinis modelis remiasi ištakų sritimis, kurios susijusios su teisės kaip tikslo srities žmoginimu arba gyvinimu. Suskirsčius visus metaforinius junginius, kurie grindžia teisės reiškinių suvokimą per šią labai bendrą ištakų sritį, išskirti tokie šios metaforos poklasiai pagal konkrečias ištakų sritis: ŽMOGUS, SVEIKATA ir KOVA IR VARŽYMASIS ir rečiau pasitaikiusi ištakų sritis GYVŪNAS.

ŽMOGAUS metaforos. Metaforų tyrimai pačiuose įvairiausiuose diskursuose yra atskleidę personifikacijos svarbą. Abstraktiems dalykams priskirti žmonėms būdingus bruožus įprasta ir teisės diskurse, tai parodė ankstesni tyrimai (Winter 2001 / 2003; Johnson 2007; Ebesson, Twardzisz etc). Ir šiame darbe pasitvirtino hipotezė, kad negyviems reiškiniams linkstama priskirti žmonių bruožus. ŽMOGAUS ištakų sritimi grindžiamų metaforų iš viso buvo nustatyta: 275 atvejai (96 skirtingi MJ; mTTR 34,90 proc.) anglų kalba ir 466 atvejai (168 skirtingi MJ; mTTR 36,05 proc.) lietuvių kalba. Pagal metaforų pasiskirstymą ŽMOGAUS ištakų sritimi grindžiami MJ sudarė didesnę tirtos anglų kalbos medžiagos dalį (15,63 proc.), o lietuvių kalba ši klasė sudarė kiek daugiau nei 7 proc. visų metaforų. Nors šios metaforų grupės MJ buvo dažnesni straipsniuose lietuvių kalba, atsižvelgiant į metaforų pasiskirstymą abiejuose

tekstynuose pagal ištakų sritis, kiek svarbesnė personifikacija buvo anglakalbių autorių moksliniuose straipsniuose. Kaip matyti iš lentelėje pateikto metaforų leksinę įvairovę atspindinčio mTTR įverčio, pagal leksinį variantiškumą abiejose kalbose ši metafora reikšta labai panašiai.

Šio tyrimo rezultatai parodė, kad teisę įprasta metaforiškai apibūdinti kaip žmogų, jai suteikiant tokius bruožus: griežtumas, autoritetingumas, reiklumas, pranašumas / viršenybė ir kt. Kiekvienas asmuo privalo *paklusti* teisei, teisė *baudžia, gina, saugo, draudžia, reikalauja, reguliuoja*, teisė yra *griežta*, o įstatymai *protingi*, kodeksas *numato, nustato, (už)draudžia, reikalauja* ir kt. Taigi vienas iš pagrindinių personifikacijos raiškos būdų kalboje yra konstrukcija (teisės srities) subjektas + aktyvų veiksmą žymintis veiksmažodis (žr. taip pat Low 1999; Šeškauskienė 2010): *kodeksas numato / nustato / draudžia, įstatymas saugo / draudžia / reikalauja, nuostata draudžia / įtvirtina / numato / reguliuoja*. Tokia kalbinė šios metaforos raiška ypač būdinga straipsniams lietuvių kalba, o anglų kalboje tokių konstrukcijų nustatyta kur kas mažiau: *law requires / protects / provides / tries / delivers*.

Dar vienas dažnai pasitaikęs būdas apie teisės reiškinius kalbėti priskiriant jiems žmogiškų savybių buvo žmogaus savybes reiškiančių būdvardžių ir teisės srities daiktavardžių kolokacijos: *griežta bausmė / atsakomybė, griežtas / protingas įstatymas, rimtas nusikaltimas, serious offense / sentence / case / crime / delinquency, cruel / strict law* ir pan. Reikia pažymėti, kad, nors dažniausiai teisei priskiriami tokie bruožai, kaip antai autoritetingumas, griežtumas ir viršenybė, tekstuose anglų kalba aptikta ir atvejų, kai teisė apibūdinama kaip žiauri ir neteisinga. Žinoma, tokių atvejų negausu ir jų randasi ten, kur mokslinio straipsnio autorius išreiškia savo arba kieno nors kito (neigiamą) požiūrį į aptariamą dalyką.

Be to, personifikacijai teisės diskurse taip pat randasi metaforiškai vartojant tarpasmeninių santykių leksiką, kai kalbama apie įvairius teisės reiškinių ryšius, sąsajas. Remiantis tokiu personifikacijos modeliu, į teisės sistemą įtraukiamas jai neįprastas elementas gali būti apibūdinamas kaip *svetimas*, o teisingumu galima *pasitikėti*, asmuo, kurio elgesys suderinamas su teisės reikalavimais, gali būti teisei *lojalus*, su nauju kodekso straipsniu galima *susipažinti*, o bausmės ir kalėjimai teisės sistemoje gali kam nors *tarnauti*. Tarpasmeninių santykių metaforos dažniausiai buvo reiškiamos tokiais MJ: *susipažinti su straipsniu, baudžiamajam procesui svetima nuostata, fikcija yra svetima teisei, teisei lojalus asmuo, čia baudžiamajai teisei padėjo civilinė teisė, bausmė tarnauja visuomeninės santvarkos pagrindams; confidence in criminal justice, trust in justice, relationship between disorder and fear, prisons serve as institutions aimed at X* ir kt.

ŽMOGAUS ištakų sritis kalboje realizuojama ir teisės reiškiniams priskiriant tokias savybes, pavyzdžiui, gebėjimą dalyvauti verbalinėje veikloje. Toks metaforinis scenarijus

leidžia rekonstruoti metaforas: PROBLEMŲ SPRENDIMAS YRA KALBINĖ VEIKLA, TEISĖS DOKUMENTAS / NUOSTATA YRA ŽMOGUS, TEISĖ YRA DISKUSIJŲ ERDVĖ: *to address crime / violence, to respond to violence / disorder / cases, response to violence / offenses, teisės norma prieštarauja bendrosios dalies nuostatomis, kalinimas žeminančiomis sąlygomis neprieštarauja žmogaus teisėms*. Nors kalbinės veiklos metaforų rasta ir anglų, ir lietuvių diskurse, straipsniuose lietuvių kalba ji reiškia įvairesnėmis ir specifiškesnėmis leksemomis: *nuostatos, skelbiančios apie žmogaus svarbą, administracinė atsakomybė akcentuoja, kad X, bausmė neigia X[Acc.], teisė nediktuoja jokie sprendimo arba jo krypties, bausmė koreguoja [socialinę asmens situaciją]*.

Kaip ir kitose metaforų klasėse, daugiausia išvalgų, kuo ŽMOGAUS ištakų sritimi grindžiamos metaforos panašios ir kuo skiriasi anglakalbių ir lietuvių diskurso bendruomenių tekstuose, atskleidžia kalbinė jų raiška. Tad nors abiem diskursams būdinga teisės reiškinius konceptualizuoti kaip žmones, siejamus įvairiais asmeniniais ryšiais, santykiais ir galinčius dalyvauti kalbinėje veikloje, tačiau tekstuose anglų kalba būdinga metafora, leidžianti atkurti metaforą NAUJO ELEMENTO Į TEISĖS SISTEMĄ ĮVEDIMAS YRA Į(SI)VAIKINIMAS (*to adopt a mandatory life sentence for murder*) ir tik tekstuose lietuvių kalba metaforą TEISĖ YRA APTARNAUJANTIS PERSONALAS (*procedūrinė teisė aptarnauja materialiąją teisę*). Tik lietuvių kalboje buvo būdinga metaforiškai vaizduoti bausmę ar teisę kaip žmogų / gyvūną, kuris vaikšto (*bausmė peržengia ribas, teisė pereina kitam asmeniui*) arba kuris gerbia (*bausmė turi gerbti fundamentalią žmogaus orumo vertybę*), tik lietuvių diskurse kalbama apie įstatymo *dvasią* ir *likimą*, įstatymai gali ką nors „*pamiršti*“ ir *toleruoti*, o nusikalstamumas ką nors *papirkti* ir *investuoti*. Teismai gali būti *vyriausi*, o teisė gali atleisti nusikaltimus (*teisė neatleidžia nusikaltimų ir pažeidimų tik dėl to, kad žala yra nedidelė*) ir net gyventi nuo ko nors atsitvėrusi tvora: *Gilų kitų socialinių mokslų domėjimasi teise dažnai teisė sutinka atsitvėrus skepticizmo tvora*. Apibendrinant reikia konstatuoti, kad nors personifikacija sudarė kiek didesnę dalį visų MJ pagal pasiskirstymą straipsniuose anglų kalba, lietuviškajame akademiniam teisės diskurse randama daugiau vaizdingų metaforų, rodančių lietuvių diskurso bendruomenei būdingą tendenciją metaforas vartoti pasitelkus įvairesnę leksiką bei išradingesnes ir tikslingai vartojamas metaforas.

KOVOS IR VARŽYMO SI metaforos. Nemažai metaforų abiejų kalbų medžiagoje realizuoja KOVOS, KARO ar VARŽYMO SI ištakų sritį. KOVOS IR VARŽYMO SI ištakų sritimi grindžiamų metaforų iš viso buvo nustatyta: 16 atvejų (11 skirtingų MJ; mTTR – 68,75 proc.) anglų kalba ir 88 atvejai (32 skirtingi MJ; mTTR 36,36 proc.) lietuvių kalba. Iš viso jos sudarė 0,92 proc. visų MJ anglų kalba ir 1,37 proc. visų MJ lietuvių kalba. Kaip rodo kiekybiniai rodikliai, abiejų kalbų medžiagoje šios metaforos sudaro nedidelę dalį visų MJ, tačiau jos teisės

diskurse vartojamos sistemiškai. Kadangi anglų kalba šių metaforų nustatyta nedaug ir MJ dažnai pavartoti vieną ar du kartus, bendras leksinės įvairovės rodiklis buvo aukštesnis anglų kalba. Tačiau lietuvių kalba nustatytas didesnis grynasis leksinių šių metaforą reiškiančių priemonių, todėl lietuvių kalba šios metaforos raiška įvairesnė vertinant pagal grynąjį skirtingų MJ skaičių.

Abiem kalboms KARO / KOVOS metaforomis būdinga grįsti diskursą apie nusikalstamumo sprendimų būdus, priemones smurtui ir netvarkai mažinti, tai rodo tokie MJ: *to tackle crime, crime fighting, to target offenders, to fight crime, karas / kova su narkotikais / nusikalstamumu / nusikaltimais / smurtu, kovoti su smurtu* ir pan. Taip pat abiem kalboms būdinga metafora ĮSTATYMAS YRA ŽMOGUS ir NETEISĖTAS / NUSIKALSTAMAS ELGESYS YRA KONFLIKTAVIMAS SU TEISE, pvz.: *to come into conflict with the law, įsivelti į konfliktą su teise*. Lietuvių kalba KOVOS ištakų sritis perkeliama įvairesnėms tikslo sritims, ir šis metaforinis modelis suponuoja tam tikrą sistemą: ginami ir saugomi teisiniai gėriai, juos ginti reikia nuo pavojingų veikų, galinčių juos pažeisti: *(ap)ginti teises, ginti laisves, teisių gynimas, ginti X nuo veikų, žmogaus orumą gina įstatymas* ir kt.

Įdomu, kad lietuvių kalboje pagal šį metaforinį scenarijų priešpriešoje gali atsirasti ir dvi skirtingo tipo atsakomybės, skirtingi straipsniai ar net skirtingos teisės: *nustatyti skirtingų teisinių atsakomybių konkurenciją, BK 74 ir 75 straipsnių konkurencija, viešumo principas gali konkuruoti su kitomis Konvencijoje numatytomis teisėmis, teisių grūdimasis*. Tiriamajoje medžiagoje nustatytos kelios šiek tiek vaizdingesnės KOVOS IR VARŽYMOŠI metaforos ir pora metaforų, leidžiančių atpažinti konceptualiuosius sporto ir mušimosi elementus: *criminal justice arena, suduoti smūgį veikoms, teisių grūdimasis, „pirmavimas“ prieš bylas*. Kaip matyti, KOVOS IR VARŽYMOŠI metafora produktyviau kalboje reiškia lietuvių kalba, kurioje realizuota įvairesnių šios ištakų srities konceptualiųjų elementų, o anglų kalba šios metaforos buvo reiškiamos gana ribota leksika ir daugiausia vienetiniais pavartojimo atvejais.

SVEIKATOS metaforos. Analizuojant tyrimo medžiagą buvo rasta metaforinių junginių, kurie sistemiškai konstruoja teisės reiškinių diskursą sveikatos, ligos, medicinos metaforomis. Pirmiausia verta pažymėti, kad šios metaforos kiekybiniai skirtumai buvo ryškiausi gretinant anglų ir lietuvių kalbos duomenis. Iš viso SVEIKATOS metaforų tirtroje anglų kalbos medžiagoje buvo nustatyta 43 pavartojimo atvejai (15 skirtingų MJ; mTTR – 34,88 proc.), o lietuvių kalboje – tik 9 pavartojimo atvejai (8 skirtingi MJ; mTTR – 88,88 proc.). Pagal metaforų pasiskirstymą ši metafora sudarė 2,48 proc. visų MJ anglų kalba ir tik 0,14 proc. visų lietuvių kalbos metaforų.

Produktyviausia SVEIKATOS ištakų sritis, kai kalbama apie nusikalstamą veiką kaip ligą, nusikaltėlį kaip ligonį, o bausmę ar kitą teisinę sankciją kaip apie gydomąjį poveikį turinčią

priemonę. Taip šiame diskurse galima atpažinti metaforas: NUSIKALSTAMUMAS YRA LIGA, NUTEISTASIS / NUSIKALTĖLIS YRA LIGONIS, TEISINĖS SANKCIJOS / BAUSMĖS YRA VAISTAI. Pagrindiniai analizuotoje medžiagoje nustatyti metaforiniai junginiai, realizuojantys sveikatos, ligos ir gydymo semantinius elementus, buvo: *offender rehabilitation / rehabilitation of offenders, offender treatment / treatment of offenders, chronic offender, panacea to crime / disorder, symptom of crime, to rehabilitate offenders* anglų kalba ir *nuteistojo reabilitacija, nusikalstamumo panacėja, bausmės šalutinis poveikis* lietuvių kalba. Šios metaforos buvo gana konvencionalios, o kai kurios iš jų yra baudžiamosios teisės terminai. Periferiniai SVEIKATOS metaforai priskirti metaforiniai junginiai taip pat leidžia teisės reiškinius apibūdinti kaip stiprius ir silpnus, merdėjančius ir mirusius, pvz., *a strong / weak case, weakness of a sentence, įstatymas merdėja, miręs straipsnis*.

Tirtoje lietuvių kalbos medžiagoje pasitaikė ir keletas neįprastų SVEIKATOS metaforos pavartojimo atvejų, kai šia ištakų sritimi buvo grindžiamos ir kitos tikslo sritys, o autoriai metaforiškai su sveikata susijusią leksiką vartojo gana išmaniai. Viena iš retesnių SVEIKATOS metaforų buvo grindžiama *svetimbūnio* vaizdiniu; ši metafora realizuota šiuo vaizdiniu įvardijant teisei neįprastą ar joje nepriėjusį elementą: *turto bausmė yra svetimbūnis Vokietijos teisės sistemoje*. Viena tekstu referuojama į nusikalstamumą kaip į *piktžaidę*: *Tarybų valstybei tenka kovoti su [...] paveldėta iš kapitalistinės santvarkos piktžaidė – nusikalstamumu*. Vienas SVEIKATOS metaforos atvejis buvo neįprastas ir, tikėtina, pavartotas tikslingai, autoriui suvokiant pasakymo metaforiškumą, nes metaforiškai vartojama leksema žymėta kabutėmis: *[...] nepagrįstų turtų savininkai suras „vaistą“ nuo baudžiamosios atsakomybės: pridengs savo turtinę padėtį paskolomis, įkeitimais, perkels pinigus į užsienio bankus, nepasiekiamus kontrolei, ir pan.* Taigi čia galima rekonstruoti gana neįprastą metaforą APGAULINGI / SUKČIAVIMO VEIKSMAI YRA VAISTAS. Apibendrinant reikia pažymėti, kad, nors SVEIKATOS metafora buvo dažnesnė akademiniam anglų teisės diskurse, moksliniame lietuvių teisės diskurse ji buvo reikšta vaizdingesniais ir mažiau konvencionaliais metaforiniais junginiais.

GAMTOS metaforos. Tyrimas parodė, kad, be vyraujančio teisės daiktinimo ir žmoginimo / gyvinimo, akademiniam diskurse linkstama apie teisės reiškinius kalbėti ir pasitelkus GAMTOS ištakų sritį. Iš viso gamtos metaforų anglų kalba nustatyta 27 (skirtingų MJ – 13; mTTR – 48,14 proc.), o lietuvių kalba 79 (skirtingų MJ – 18; mTTR – 22,78 proc.). Teisės gamtinimo metaforos sudarė 1,55 proc. visų metaforų anglų kalba ir 1,23 proc. visų MJ lietuvių kalba. Abiejų diskursų bendruomenėms būdinga apie nusikalstamumą kalbėti kaip apie gamtoje egzistuojantį vandens telkinį, pvz., per JŪROS / ŠALTINIO ištakų sritis realizuojančią leksiką: *wave of delinquency, crime wave, wave of violence, source of crime*,

teisės *šaltinis*, *išplaukti iš kodekso / straipsnio*, nusikaltimų *bangą*, prevencijos *šaltinis*. Be vandens telkinius įvardijančių leksemų, ir anglų, ir lietuvių kalboje pasitaikė metaforų, grindžiamų AUGALO ištakų sritimi: teisės *šaka*, *peraugti į veikos stambų mastą*, veikos *šerdis*, *įstatymas bręsta*, nusikalstamumo *augimas*, teisės *augimas*, *outgrowth of disorder*. Aktualizuojami ir gamtos reiškinių konceptualieji elementai, tačiau tokios metaforos buvo nustatytos tik lietuvių kalboje: *migloti įstatymai*, *miglotos nuostatos*, *užuovėja nuo smurto*, nusikalstamumas *siautėja*.

IŠVADOS

Pagrindinis šios disertacijos tikslas buvo ištirti ir aprašyti, kókos metaforos konstruoja profesinį teisės diskursą lietuvių ir anglų kalba, tiriant metaforinius junginius, gautus iš mokslinių straipsnių baudžiamosios teisės, baudžiamosios justicijos ir kriminologijos tematika. Daugiausia dėmesio šioje disertacijoje skirta kiekybiniais ir kokybiniais šio diskurso metaforizacijos polinkiams ir gretinamiesiems metaforų ypatumams akademiniam baudžiamosios teisės diskurse anglų ir lietuvių kalba. Šioje darbo dalyje pateikiamos remiantis tyrimo rezultatais daromos išvados.

Remiantis normalizuoto dažnio tūkstančiui tūkstančių tekstyno žodžių rodikliais, šiame tyrime buvo nustatyta, kad metafora dažnesnė moksliniuose straipsniuose lietuvių kalba, palyginti su tirta anglų kalbos medžiaga. Tirtuose moksliniuose straipsniuose lietuvių kalba metaforinių junginių dažnis buvo 3,6 karto didesnis nei panašios apimties tekstuose anglų kalba. Toks ženklus kiekybinis metaforinių junginių dažnio skirtumas buvo nulemtas itin aukšto metaforinių teisės terminų ir kitų dažnai diskurso bendruomenės vartojamų metaforinių junginių straipsniuose lietuvių kalba dažnio. Moksliniuose straipsniuose anglų kalba metaforinių terminų ir kitų metaforinių junginių yra santykinai gerokai mažiau, o ir bendras nustatytų metaforų skaičius buvo mažesnis.

Disertacijos tyrimas patvirtino remiantis ankstesnių tyrimų rezultatais keltą hipotezę, kad rašytiniame akademiniam diskurse dominuoja teisės daiktinimo ir žmoginimo / gyvinimo metaforos, kurios sudarė didžiausią dalį visų nustatytų metaforinių junginių abiejų kalbų moksliniuose straipsniuose. Retesnė, bet taip pat abiejose kalbose buvo sistemingai realizuojama teisės kaip gamtos metafora. Remiantis šiais rezultatais konstatuojama, kad ir anglų, ir lietuvių akademiniam teisės diskurse vyravo metaforos, grindžiamos šiomis ištakų sritimis: DAIKTAS, MEDŽIAGA, TALPYKLA, MECHANIKA, STRUKTŪRA, INSTRUMENTAS, ŽMOGUS, KOVA IR VARŽYMASIS, SVEIKATA, TEATRAS, MUZIKA, GYVŪNAS, VERSLAS / VADYBA / FINANSAI ir GAMTA.

Nors ištakų sritys, rekonstruotos iš moksliniuose straipsniuose nustatytų metaforinių junginių abiejose kalbose, sutapo, kiekybinė metaforų pasiskirstymo, jų dažnio kiekviename

tekstyne ir leksinės įvairovės analizė atskleidė ryškių kalbinių skirtumų. Abiejose kalbose dominavo DAIKTO metaforos, tačiau moksliniuose straipsniuose lietuvių kalba jos sudarė 68 proc. visų metaforinių junginių, o anglakalbės diskurso bendruomenės tekstuose ši metafora sudarė 27 proc. visų nustatytų metaforinių junginių. Taigi akademiniam lietuvių teisės diskurse dauguma metaforų grindžiamos DAIKTO ištakų sritimi, o rašytiniame teisės diskurse anglų kalba metaforos pagal ištakų sritis pasiskirsto daug tolygiau.

Kokybinė tyrimo analizė atskleidė tam tikrų metaforų realizacijai būdingų leksinių priemonių ypatumų abiejose kalbose. Nors abiejų diskurso bendruomenių tekstuose nustatyti metaforiniai junginiai leidžia rekonstruoti tas pačias ištakų sritis, kokybinė kalbinės raiškos analizė rodo, kad lietuvių ir anglų kalbose dažnai pabrėžiami skirtingi tos pačios ištakos srities aspektai, kurie potencialiai atskleidžia ir tai kalbai būdingą konceptualizaciją. Pavyzdžiui, STRUKTŪROS / KONSTRUKCIJOS ištakų sritis bendra abiem kalboms, tačiau tik lietuvių kalbai būdingi *įtvirtinimo*, *grindimo* ir *slenksčio* elementai; abiem kalboms būdinga apie teisės reiškinius kalbėti kaip apie CHEMINĘ MEDŽIAGĄ, bet tik anglų kalba realizuojamos metaforos NUSIKALSTAMAS ELGESYS YRA NUODINGA MEDŽIAGA ir NETVARKA YRA KOROZIJĄ SUKELIANTI MEDŽIAGA. Todėl galima daryti išvadą, kad gretinamuosiuose metaforų tyrimuose verta daugiau dėmesio skirti būtent kalbinei metaforos raiškai.

Siekiant palyginti metaforų kalbinės raiškos variantiškumą tiriamos teisės srities straipsniuose anglų ir lietuvių kalba, šiame tyrime nustatytas ir gretintas anglišų ir lietuviškų metaforinių junginių ir jų pavartojimo atvejų santykis (angl. *metaphorical type-token ratio (mTTR)*). Paaiškėjo, kad nustatytų anglų kalbos metaforinių junginių leksinė įvairovė yra daugiau nei dvigubai didesnė už leksinę metaforinių junginių įvairovę lietuvių kalboje. Bendras anglų kalbos metaforinių junginių mTTR rodiklis buvo 30,06 proc., o metaforinių junginių lietuvių kalba mTTR įvertis – tik 12,34 proc. Nustatytą perpus mažesnę leksinę metaforų raiškos įvairovę akademiniam teisės diskurse lietuvių kalba, manytina, nulėmė tai, kad daugelis metaforinių junginių buvo leksinės kohezijos tikslu straipsniuose lietuvių kalba dažnai kartojami metaforiniai teisės terminai ir kiti metaforiniai junginiai. Tirtuose tekstuose anglų kalba metaforiniams junginiams toks aukštas dažnis nebuvo būdingas, todėl leksinė metaforos raiškos įvairovė buvo didesnė.

Disertacijos tyrimas patvirtino hipotezę, kad dauguma metaforų, kuriomis grindžiamas profesinis abiejų diskurso bendruomenių kuriamas akademinis teisės diskursas, yra konvencionalūs, nusistovėję metaforiniai junginiai. Vertinant šiuos tyrimo rezultatus būtina atsižvelgti į diskurso specifiką ir žanro konvencijas. Nors kito tipo tekstuose metaforos raiška gali būti gerokai įvairesnė, šio tyrimo rezultatai rodo, kad mokslinis straipsnis kaip žanras gali turėti įtakos ir metaforiniams modeliams, ir jų raiškos ypatumams. Daugeliu atvejų metaforiškumas

akademiniėje baudžiamosios teisės kalboje yra blankus ir daugelis metaforinių junginių yra labai konvencionalizuoti. Tikėtina, kad priežastis yra ta, jog tiek akademiniame, tiek teisės diskursui būdinga gana griežta struktūra ir raiška, ypač tai pasakytina apie lietuviškąjį diskursą.

Nepaisant to, kad akademiniame teisės diskurse dominuoja itin blankios, konvencionaliosios, o dažnai ir leksikalizuotos metaforos, moksliniuose straipsniuose aptinkama ir vaizdingų, išradingų metaforų, kurios, tikėtina, tyrėjų vartojamos tikslingai. Tai matyti iš to, kad metaforiškai vartojama leksika žymima tikslinės metaforos vartosenos žymikliais, dažniausiai – kabutėmis. Šio tyrimo rezultatai rodo, kad dažniausiai autoriai išradingesnes metaforas vartoja siekdami komunikacinių tikslų: norėdami paryškinti argumentus, išreikšti teigiamą ar neigiamą aptariamo dalyko vertinimą. Itin vaizdingų metaforų šiame tyrime nepasitaikė itin daug, tačiau jos patvirtina šiuolaikinių tyrėjų požiūrį, kad metaforą reikia tirti atsižvelgiant į visus tris – kalbinį, konceptualųjį ir komunikacinį lygmenis.

Šiame darbe taip pat pastebėta tendencija, kad moksliniuose straipsniuose dažnai vartojamos ir mišriosios metaforos, kai kalbinėje reikšminių (teisės srities) žodžių aplinkoje aptinkame skirtingoms ištakų sritims priskiriamą leksiką, leidžiančią rekonstruoti kelias vienu metu vartojamas metaforas. Kartais pastebėta ir vadinamųjų daugiasluoksnių metaforų atvejų, kai aptariamo teisės reiškinių suvokimas grindžiamas viena ištakų sritimi, kuri savo ruožtu grindžiama dar konkretesne kita ištakų sritimi. Tokių metaforų atvejai atskleidžia, kad konceptualioji metaforų struktūra dažnai būna kompleksinė, o skirtingomis ištakų sritimis grindžiamos metaforos kontekste gali sąveikauti, leisdamos tekstų autoriams pabrėžti skirtingus tos pačios tikslo srities aspektus ir nesugriaudamos bendros teksto logikos.

MOKSLINIŲ PUBLIKACIJŲ DISERTACIJOS TEMA SĄRAŠAS

1. Urbonaitė, J. 2015. A cross-linguistic study of metaphor in legal research articles: the case of criminal justice, *Thought Elaboration: Linguistics, Literature, Media Expression: TELL ME 2014. Collection of Scientific Articles*: 13–28.
2. Urbonaitė, J. 2015. Metaphor identification procedure MIPVU: an attempt to apply it to Lithuanian, *Taikomoji kalbotyra*: 1–25.

PRANEŠIMŲ MOKSLINĖSE KONFERENCIJOSE IR SEMINARUOSE SĄRAŠAS

1. Urbonaitė, J. „Metafora akademiniam baudžiamosios teisės diskurse: gretinamasis tyrimas“. Pranešimas skaitytas Lietuvos taikomosios kalbotyros asociacijos LITAKA seminare Vilniaus universitete 2017 m. sausio 6 d.
2. Urbonaitė, J. ir I. Šeškauskienė. *Deprivation of liberty or imprisonment? Metaphors in the Criminal Code of the Republic of Lithuania and their translation into English*. Pranešimas skaitytas 49-ojoje Societas Linguistica Europea (SLE) konferencijoje Neapolio Federiko II universitete, Italijoje. Konferencijos data: 2016 m. rugpjūčio 31 d. – rugsėjo 3 d.
3. Urbonaitė, J. ir I. Šeškauskienė. *From freedom to liberty to custodial sentence in the Criminal Code of the Republic of Lithuania, or some strategies of translating Lithuanian collocations with laisvė ‘freedom’ into English*. Pranešimas skaitytas 7-ojoje FLARN (Formulaic Language Research Network) konferencijoje Vilniaus universitete. Konferencijos data: 2016 m. birželio 28–30 d.
4. Urbonaitė, J. ir E. Vaivadaitė-Kaidi. „Erdvės metafora lietuvių kalboje: leksinių ir gramatinių raiškos priemonių nustatymo aspektai“. Pranešimas skaitytas 12-ajame tarptautiniame baltistų kongrese Vilniaus universitete. Kongreso data: 2015 m. spalio 28–30 d.
5. Urbonaitė, J. *Metaphor translation on trial: Metaphors in the Criminal Code of the Republic of Lithuania and their translation into English*. Pranešimas skaitytas RaAM (Association for Researching and Applying Metaphor) seminare Leideno universitete Leidene, Nyderlanduose. Seminaro data: 2015 m. birželio 10–12 d.
6. Urbonaitė, J. *Metaphor in (academic) legal discourse: a corpus-based study*. Pranešimas skaitytas doktorantų seminare Europos Viadrinos universitete Frankfurte prie Oderio, Vokietijoje. Seminaro data: 2015 m. kovo 3 d.
7. Urbonaitė, J. *Corpus tools in metaphor research*. Pranešimas skaitytas doktorantų seminare Europos Viadrinos universitete Frankfurte prie Oderio, Vokietijoje. Seminaro data: 2015 m. vasario 24 d.
8. Urbonaitė, J. *Metaphor in academic legal discourse on criminal law and justice*. Pranešimas skaitytas doktorantų seminare Europos Viadrinos universitete Frankfurte prie Oderio, Vokietijoje. Seminaro data: 2014 m. gruodžio 9 d.
9. Urbonaitė, J. „Metafora akademiniam rašytiniame teisės diskurse: gretinamasis tyrimas“. Pranešimas skaitytas kalbotyros doktorantų seminare „Kalbotyros doktorantų dirbtuvės: tyrimai, problemos ir atradimai“ Vilniaus universitete, Filologijos fakultete, Vilniuje. Seminaro data: 2014 m. birželio 6 d.
10. Urbonaitė, J. *Metaphors in research articles on criminal law: a cross-linguistic perspective*. Pranešimas skaitytas XX RaAM (Association for Researching and Applying Metaphor) asociacijos konferencijoje *Metaphor in Communication, Science and Education* Kaljario universitete Sardinijoje, Italijoje. Konferencijos data: 2014 m. birželio 20–23 d.

11. Urbonaitė, J. *Metaphoricity of academic legal discourse: the case of criminal justice*. Pranešimas skaitytas VI tarptautinėje mokslinėje konferencijoje „Lingvistiniai, didaktiniai ir sociokultūriniai kalbos funkcionavimo aspektai“, vykusioje Lietuvos edukologijos universitete Vilniuje, Lietuvoje. Konferencijos data: 2014 m. balandžio 24–25 d.

Padėka

Nuoširdžiai dėkoju savo mokslinei vadovei prof. dr. Inesai Šeškauskienei už pasiūlytą įdomią disertacijos temą, vertingas mokslines diskusijas, pastabas, patarimus, visą man skirtą laiką, kantrybę ir išmintį. Jūsų tikėjimas ir nuolatinis palaikymas man buvo svarbiausia parama, leidusi pabaigti šį darbą.

Taip pat esu dėkinga Anglų filologijos katedros kolegėms, ypač dr. Ritai Juknevičienei ir dr. Birutei Ryvitytei už Jūsų laiką ir pastangas, skirtas perskaityti pirmąjį disertacijos tekstą, už vertingas įžvalgas, pastabas ir patarimus taisant disertaciją.

Metaphor in written academic legal discourse: a cross-linguistic study

Summary in English

This dissertation presents a contrastive corpus-driven study of metaphor in written academic legal discourse, extracted from two specially-designed corpora of research articles on criminal law, criminal justice, and criminology in English and Lithuanian. The study relies on the contemporary cognitive approach to metaphor as a linguistic, cognitive and communicative phenomenon (Steen 2008, 2011, 2013), it follows the understanding of metaphor as words or phrases used in the context in other senses than their basic physical, more concrete senses (cf. Deignan 2005: 34; Pragglejaz Group 2007; Semino 2008: 1; Steen et al. 2010b), i.e. when the physical / concrete sense of a lexical unit provides the basis for understanding the contextual meaning by way of analogy, similarity and comparison, the word or phrase is treated as metaphorical. Following the contemporary cognitive view of metaphor (see Semino 2008: 1), in this dissertation it is held that metaphor in language, potentially, is a realisation of metaphorical conceptualisation.

The object of the research. The object of the analysis are metaphors in written academic legal discourse in English and Lithuanian as they occur in metaphorical patterns in research articles on criminal law, criminal justice and criminology. To carry out a systematic metaphorical pattern analysis (see Stefanowitsh 2004, 2006), which could yield insights into quantitative and qualitative properties of metaphorical patterning in English and Lithuanian legal research articles, the study has been limited to law-related metaphors, i.e. metaphors which pertain to the conceptualisation of legal phenomena; therefore, metaphorical expressions have been extracted from concordances of twenty most frequent law-related nouns as target domain items in each corpus.

Data and methodology. This study is based on linguistic data collected from research articles on criminology, criminal justice and criminal law in English and Lithuanian. The English corpus consists of 50 research articles which make up 381,212 words, while the Lithuanian corpus consists of 70 research papers which constitute 383,517 words. This research is a corpus-driven analysis of metaphors extracted from corpora applying corpus linguistics tools, the study adopts the principles of Metaphorical Pattern Analysis and MIP(VU) for metaphor identification, it applies quantitative and qualitative research methods as well as the method of contrastive linguistics.

This study was carried out combining both qualitative and quantitative research methods. To establish statistical significance of quantitative differences of metaphor occurrence in the two corpora, the log likelihood (LL) test was used (Rayson 2004).

To determine the significance / role of each source domain in structuring criminal law discourse and identify cross-linguistic differences, normalised frequencies of metaphors 1,000 were calculated. To reveal the lexical diversity of metaphor expression, metaphorical type-token ratios were calculated for each source domain grouping. The values of the type-token ratios were calculated using the following formula: Type-Token Ratio = (number of types, i.e. individual metaphorical patterns / number of tokens, i.e. the number of instances of individual metaphorical patterns) * 100.

Research aim and objectives. The **aim** of the study is to analyse law-related metaphors in research articles on criminal law, criminology and criminal justice in English and Lithuanian in terms of the main source domains and identify language-specific trends of metaphoricity. Alongside, an attempt is made to examine their linguistic expression focusing on lexical variation in each language and to account for language-specific similarities and differences of metaphor occurrence in the two languages.

To reach the aim of the thesis, the following **objectives** have been set:

1. to design corpora in English and Lithuanian representative of written academic criminal law and criminology discourse from which metaphorical expressions will be extracted by applying corpus linguistics tools;
2. to identify metaphorical patterns by analysing the concordances of most frequent legal lexis in order to obtain all cases of linguistic metaphors that are related to legal phenomena;
3. to reconstruct metaphors from linguistic metaphorical patterns, identify the prevalent source domains structuring academic legal discourse and to provide a contrastive distributional characterisation of metaphors according to their source domains in English and Lithuanian;
4. to carry out a contrastive analysis of metaphors in terms of quantitative and qualitative parameters by identifying the main trends of metaphoricity in each of the two languages;
5. to examine the linguistic realisation of metaphors and their lexical variation with an attempt to disclose language-specific features;

6. to interpret the tendencies in the light of prior metaphor studies and discuss their wider implications.

The novelty and relevance of the research. This study is the first extensive cross-linguistic analysis of metaphor in written academic legal discourse in English and Lithuanian. Current metaphor studies have highlighted the significance of examining metaphor in specialist discourse (see Herrmann & Berber Sardinha 2015). Such studies show great variation of metaphor use, its functions, linguistic expression in the discourse practices used by discourse communities from different areas of expertise. In addition, consideration of genre and register as significant parameters in metaphor analysis is a particularly relevant area of examination which reveals that metaphor varies depending on the genre, register and other settings of language use. The application of corpus tools and methodologies in metaphor research has been a relatively recent trend and is thus a promising area which enables metaphor researchers to quantitatively and qualitatively better account for metaphor use and variation in and across different genres and registers as evidenced from large collections of naturally-occurring language. A contrastive study of metaphor in research articles on criminal law in English and Lithuanian is a significant contribution to the scarcely-researched field of metaphoricity in specialist legal discourse which reveals the most prevalent conceptual metaphorical patterns in criminal law discourse evidenced by their occurrence in a specific genre. In addition, the study allows disclosing cross-linguistic variation in metaphor as a linguistic, cognitive, and communicative tool used for different functions in this specific type of discourse in English and Lithuanian.

Claims to be defended

1. The most frequent metaphorical patterns in research articles on criminal law in English and Lithuanian rely on objectifying and personifying the law as well as metaphorically treating it in terms of nature.
2. The dominant source domains via which academic legal discourse is constructed in both English and Lithuanian are OBJECT, PERSON, SUBSTANCE, CONTAINER, MACHINERY, STRUCTURE, INSTRUMENT, FIGHT AND COMPETITION, NATURE and HEALTH.

3. As regards the cross-linguistic distribution of specific source domains structuring specialist criminal law discourse, Lithuanian tends to predominantly rely on the source domain of OBJECT; whereas the distribution of the source domains shaping academic legal discourse in English is more even.
4. The measures of lexical variation reveal that academic legal discourse in Lithuanian tends to repeat the same metaphorical patterns, while English research articles on criminal law and criminology contain different metaphorical patterns which occur less frequently.
5. Comparing and contrasting metaphors in English and Lithuanian according to the source domains shows that apart from the shared aspects of the same source domains, these languages commonly foreground different elements of the same source domain which are realised linguistically via different lexemes.
6. Metaphors in written academic legal discourse in English and Lithuanian are predominantly conventional and a substantial part of them constitute specialist terms and other discipline-specific metaphorical expressions frequently repeated in discourse.
7. Apart from conventional metaphors, written academic legal discourse also employs potentially deliberate metaphors, which serve different purposes such as emphasis, argumentation, or, most prominently, expression of evaluation towards the target domain issue discussed in the research article.

The structure of the dissertation. The dissertation consists of five chapters. The introduction defines the object of the research, sets the aim and objectives, describes the novelty and relevance of the study, presents the claims to be defended, describes the theoretical and practical value of the dissertation and provides the list of publications and papers on the subject of the dissertation. Chapter 2 consists of five sections and aims at reviewing the most relevant research which serves as the theoretical framework of the dissertation. The first section focuses on the key tenets of the Conceptual Metaphor Theory, the second section provides an overview of relevant points of criticism expressed towards CMT. The third section reviews the main trends of contemporary metaphor research by shedding light on studies of metaphor in naturally-occurring language and methodological advances in metaphor research. The fourth section is devoted to a brief discussion of the role of metaphor in academic

discourse, whereas the fifth section overviews research carried out in the field of metaphor and law. Chapter 3 is concerned with the methodology and the data of this study and provides information about the collection of the linguistic data for the analysis, corpus composition, extraction of metaphors based on keywords as target domain items and their concordances and the main principles applied in identifying metaphorically used language. Chapter 4, which is the most extensive part of the dissertation, presents the findings of the research and analyses metaphor in research articles on criminal law in English and Lithuanian with regard to quantitative and qualitative parameters of metaphoricity. The chapter is divided into 4 sections: section 1 provides an overview of the most frequent target domain lexemes extracted from the corpora, Section 2 discusses the role of target domain lexis in metaphorical patterns, Section 3 presents major tendencies of metaphoricity in academic law discourse, whereas Section 4 analyses metaphors focussing on different source domains that structure academic legal discourse in both languages. An attempt is made to account for the most significant quantitative and qualitative properties of metaphors, their lexical variation and reveal similarities and differences in metaphorical conceptualisation and linguistic expression in the two languages. Finally, the dissertation draws conclusions based on the findings of the study.

Conclusions. The main goal of this dissertation was to analyse metaphors in written academic legal discourse in English and Lithuanian in terms of the main source domains focussing on quantitative and qualitative parameters of metaphoricity and on the identification of language-specific trends of conceptual and linguistic metaphorical patterning. This section draws conclusions based on the research findings reported in previous sections of the dissertation and attempts to reflect on them in the wider context of contemporary metaphor studies.

Based on the normalised frequency count of metaphorical patterns per 1,000 words, this study has revealed that the density of metaphors is significantly higher in Lithuanian research articles on criminal law, criminal justice and criminology in comparison to English. Namely, Lithuanian research articles contained 3.6 times more metaphorical patterns (16.67 metaphorical patterns per 1,000 words) in comparison to English (4.53 metaphorical patterns per 1,000 words). Such results were determined by the significantly higher frequencies of metaphorical legal terminology and other

conventional metaphorical patterns identified in the Lithuanian corpus which was not characteristic of the English research articles.

It can be argued that the lower degree of metaphoricity in the English dataset correlates with several factors such as different nature of the two legal systems and different academic writing traditions of the English-speaking and the Lithuanian discourse communities. In particular, because Lithuanian legal system is based on codified laws, legal research articles require criminal law researchers to refer to legal documents, laws, codes, articles, provisions constantly to keep precision and avoid ambiguity. As a result, Lithuanian research articles show very specific lexical cohesion by producing particularly high frequency scores of the topic-specific vocabulary. Since numerous law-related nouns in Lithuanian research articles were elements of metaphorical patterns, their overall high frequency also determined a significantly higher frequency of metaphors in Lithuanian research articles in comparison to English. In addition to the Lithuanian-specific lexical cohesion of research articles, another factor which could have determined higher metaphoricity in Lithuanian was the difference in discipline-specificity, namely, a stronger tendency of the English-speaking discourse community of criminology experts to concentrate in their research articles on the social aspects of crime which involve common reference to more concrete, physical details of crime and law enforcement procedures as compared to Lithuanian research articles on criminal law and criminology which show an inclination to focus on more abstract legal issues arising from the problematicity of written laws and their application in criminal law and criminal procedure.

The analysis has revealed that the most prominent metaphorical patterns in research articles on criminal law, criminal justice, and criminology in both corpora rely on objectifying and personifying the law. This finding has been in line with numerous other studies of metaphoricity of legal discourse which have also highlighted the significance of OBJECT and PERSON metaphors in different branches of law. Apart from the marked tendency to objectify and personify the law, both English and Lithuanian research articles on criminal law and criminology also systematically relied on constructing legal notions on terms of nature.

Specific source domains structuring written legal discourse in both languages were the same, namely: OBJECT, PERSON, SUBSTANCE, CONTAINER, MACHINERY, STRUCTURE,

INSTRUMENT, FIGHT AND COMPETITION, NATURE and HEALTH. However, the cross-linguistic distribution of specific source domains constructing academic legal discourse in English and Lithuanian has revealed significant differences. Namely, the quantitative analysis has shown that while specific source domains distribute rather evenly in the English dataset, Lithuanian criminal law discourse tends to predominantly rely on metaphors of reification, which have constituted 68 percent of all metaphorical patterns.

Although the source domains underlying metaphorical expressions identified in the two corpora were the same, comparing and contrasting metaphors in English and Lithuanian has revealed that shared source domains display considerable cross-linguistic variation which is reflected by different lexis realising metaphors in language. The evidence from this study therefore suggests that cross-linguistic variation of metaphorical patterning can be best disclosed by examining the language of metaphors.

The contrastive analysis of the lexical variety of metaphors has shown that Lithuanian legal discourse features particularly frequent recurrence of the same metaphorical patterns while English research articles tend to contain a greater variety of metaphorical patterns which are less frequent in the corpus. Such results have been determined by the high frequency of metaphorical legal terms identified in the Lithuanian criminal law discourse which was not characteristic of the English data analysed in this dissertation.

The study has revealed that most metaphors structuring academic criminal law discourse are conventional, which, presumably, is due to discipline-specificity, genre conventions and other factors related to written academic register. With regard to discipline-specificity, numerous metaphorical expressions extracted from the data are part of the specialist lexis of the discourse community and have well-established metaphorical senses. As a genre, research articles are characterised by rather strict rhetorical patterns of organisation and formality of register, which predetermines a lower potential for the use of novel and striking metaphors which other genres, such as university lectures, discipline-specific textbooks or popular science articles, could otherwise provide more room for. In addition, research articles require authors to present their findings in an objective, impersonal and unambiguous way, which might also restrict the potential to use novel and extended metaphors.

Despite preference given to highly conventional metaphors, research articles in both languages tend to employ potentially deliberate metaphors which typically occur in language in inverted commas as a metaphor-signalling device and which may be used for emphasis, argumentation, and, most commonly, expression of evaluation. In the context of contemporary metaphor research, this is in line with the claim that metaphor possesses evaluative properties and may be used in discourse for communicative purposes.

The analysis has also demonstrated that metaphors commonly occur in clusters and criminal law is often metaphorically referred to by mixed metaphors, i.e. simultaneous occurrence of metaphorically used lexis signalling different source domains. Interestingly, in both English and Lithuanian there have been cases of the so-called “multi-layered” metaphors, i.e. cases of metaphors combining different source domains.

Focussing on the quantitative and qualitative tendencies of metaphoricity, this study has been among the first corpus-driven cross-linguistic metaphor analyses to have disclosed the recurrent patterns of metaphors and their linguistic expression in academic legal discourse in English and Lithuanian. These findings add to a growing body of research in confirming that the application of combined quantitative and qualitative approaches to the study of metaphor can disclose multifaceted conceptual and linguistic properties of metaphorical patterning in different discourses, text types and different languages.

This study has enhanced the understanding of the role of metaphor in specialist discourse in general and in the development of legal lexis in particular. As has been shown in the analysis, a significant proportion of metaphorical patterns are criminal law terms and other metaphorical expressions frequently used by criminology researchers. Therefore, this research suggests that metaphors could be a useful tool of enhancing discipline-specific (legal) vocabulary and could be used in the learning and teaching of legal English and Lithuanian. In this regard, the present study has a practical application for the development of discipline-specific language learning and teaching materials as well law-related glossaries. Since the study has focussed on metaphors detected in academic discourse English and Lithuanian based on linguistic evidence

collected from research articles, this study may also provide valuable insights and implications for researchers of academic discourse and genre analysis.

This study has been limited in its scope and restricted by the methodology applied in extracting metaphor from corpora, which points at some limitations and avenues for further research into metaphor. The analysis was based on metaphorical patterns as they emerged from the concordances of twenty most frequent law-related nouns in research articles on criminology and criminal law. “Anchoring” metaphor research to one lexeme as a target domain item is inherently limiting. For the purposes of this study which aimed at examining metaphors which construct academic discourse of criminology and criminal law, the methodology was sufficient; however, it would be interesting to examine the way metaphor works in the development of discourse, for example by examining the use of metaphor in legal texts written by the same author. Having set the framework for examining metaphor in legal research articles, it would be interesting to study metaphor in other genres of scientific legal discourse, for example, legal theory, university lectures on (criminal) law and the use of legal language in other professional settings.

Justina Urbonaitė (g. 1982) 2004 m. baigė anglų filologijos bakalauro studijas Vilniaus universiteto Kauno humanitariniame fakultete, 2006 m. – anglų kalbotyros magistro studijas Vilniaus universiteto Filologijos fakultete (*cum laude*). 2012 m. įstojo į Vilniaus universiteto filologijos mokslo krypties doktorantūrą, kurioje mokėsi iki 2016 m. Disertacijos tema paskelbti du moksliniai straipsniai ir perskaityta vienuolika pranešimų konferencijose ir seminaruose. 2013 m. Justina Urbonaitė lankėsi trumpalaikėje stažuotėje Bangoro universitete, Velse, Jungtinėje Karalystėje, o 2014–2015 m. disertantė buvo išvykusi 12 mėnesių stažuotei į Europos Viadrinos universitetą Frankfurte prie Oderio, Vokietijoje. Nuo 2006 m. dirba Vilniaus universiteto Filologijos fakulteto Anglų filologijos katedroje.

Justina Urbonaitė (b. 1982) obtained her BA degree in English Philology at Vilnius University, Kaunas Faculty of Humanities in 2004 and she gained her MA degree in English Linguistics at Vilnius University, Faculty of Philology in 2006. In 2012 the candidate started her PhD studies in Vilnius University, Faculty of Philology. She published two articles on her doctoral research and delivered eleven presentations in conferences and seminars. In 2013 Justina Urbonaitė was on a research visit in Bangor University, Wales, the UK and in 2014 – 2015 the doctoral candidate was on a research stay as a guest PhD student at the European University Viadrina in Frankfurt Oder, Germany. Since 2006 Justina Urbonaitė has been working at the Department of English Philology of the Faculty of Philology at Vilnius University.